

Regeringens proposition

1996/97:141

Högskolans ledning, lärare och organisation

Prop.
1996/97:141

Regeringen överlämnar denna proposition till riksdagen.

Stockholm den 16 maj 1997

Laila Freivalds

Carl Tham
(Utbildningsdepartementet)

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen lämnas förslag om högskolans ledning och lärarorganisation, om nya principer för tilldelning av resurser för forskning och forskarutbildning samt om fakultetsnämndsorganisationen.

I propositionen föreslås att ordföranden i en högskolas styrelse skall ha sin huvudsakliga verksamhet utanför den högskola som uppdraget gäller. Styrelseordföranden skall utses av regeringen.

I propositionen lämnas förslag till nya regler för anställning, rekrytering och befordran av lärare. Det skall liksom tidigare huvudsakligen finnas fyra lärarkategorier inom högskolan: professor, lektor, adjunkt och forskarassistent. De lektorer som uppfyller behörighetskraven för anställning som professor skall anställas som professorer och vid denna befordran skall den pedagogiska skickligheten ges större vikt än i dag. Antalet professorer inom högskolan kommer därmed att öka väsentligt. Som en konsekvens av reformen kommer anställningsskyddet för professorer att anpassas till allmänt tillämpliga regler på arbetsmarknaden. Befordringstiteln biträdande professor avskaffas. Adjunkter som uppfyller behörighetskraven för lektor skall anställas som lektorer. Vidare framläggs förslag till principer för rekryteringsmål för lärosätena i syfte att öka andelen kvinnor bland nyrekryterade professorer.

I propositionen lämnas även förslag till nya principer för fördelning av medel för forskning och forskarutbildning. Förslaget innebär att anslag till forskning och forskarutbildning ges till fyra större vetenskapsområden i stället för till fakulteter. En mindre eller medelstor högskola skall efter prövning av Högskoleverket kunna tilldelas ett eller flera vetenskapsområden. Denna högskola får därmed rätt att anordna forskarutbildning inom dessa vetenskapsområden och kan sedan ges anslag för forskning och

forskarutbildning inom dessa områden. Universiteten och de högskolor som får anordna forskarutbildning skall inrätta minst en fakultetsnämnd och skall i övrigt själva besluta vilka fakultetsnämnder som skall finnas. Prop. 1996/97:141

1 Förslag till riksdagsbeslut.....	4
2 Lagtext.....	5
2.1 Förslag till lag om ändring i högskolelagen (1992:1434)	5
2.2 Förslag till lag om ändring i lagen (1982:764) om vissa läkartjänster vid upplåtna enheter, m.m.....	11
3 Ärendet och dess beredning.....	12
4 Allmänna utgångspunkter.....	13
5 Högskolorna som myndigheter.....	15
6 Högskolans ledning	17
6.1 Styrelsens uppgifter	17
6.2 Styrelsens sammansättning.....	19
6.3 Ordförande i styrelsen	20
6.4 Anställning av rektor och rektors ställning	21
6.5 Jämställdhet i högskolans verksamhet.....	22
7 Lärarna i högskolan	23
7.1 Lärarkategorier m.m.....	25
7.1.1 Professor	25
7.1.2 Lektor, adjunkt och forskarassistent	30
7.1.3 Övriga lärare	36
7.1.4 Arbetsuppgifter	37
7.2 Rekrytering och anställning.....	39
7.2.1 Rekryteringsmål.....	39
7.2.2 Anställningsförfarande.....	44
7.2.3 Överklagande	48
7.3 Bisysslor	50
8 Vetenskapsråden och principer för fördelning av resurser till forskning och forskarutbildning	52
9 Genomförande m.m.	57
10 Författningskommentar.....	58
10.1 Förslaget till lag om ändring i högskolelagen (1992:1434)	58
10.2 Förslaget till lag om ändring i lagen (1982:764) om vissa läkartjänster vid upplåtta enheter, m.m.....	62
Bilaga 1 Sammanfattning av betänkandet Reform och förändring. Organisation och verksamhet vid universitet och högskolor efter 1993 års universitets- och högskole- reform (SOU 1996:21).....	63
Bilaga 2 Sammanfattning av betänkandet Lärare för högskola i förändring (SOU 1996:166).....	68
Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 16 maj 1997	72
Rättsdatablad	73

1 Förslag till riksdagsbeslut

Prop. 1996/97:141

Regeringen föreslår att riksdagen

1. antar regeringens förslag till lag om ändring i högskolelagen (1992:1434),
2. antar regeringens förslag till lag om ändring i lagen (1982:764) om vissa läkartjänster vid upplåtta enheter, m.m.,
3. godkänner vad regeringen förordar om att en tillsvidareanställd lektor som är behörig att anställas som professor skall anställas som professor (avsnitt 7.1.1),
4. godkänner vad regeringen förordar om att en högskola inte längre skall behöva Högskoleverkets tillstånd för att anställa professorer och om att möjligheten för regeringen att inrätta professorstjänster vid universitet och högskolor skall tas bort (avsnitt 7.1.1),
5. godkänner principerna för uppställande av rekryteringsmål för professorer (avsnitt 7.2.1),
6. godkänner vad regeringen anför om indelning i vetenskapsområden och om principer för fördelning av resurser till forskning och forskarutbildning (avsnitt 8).

Regeringen har följande förslag till lagtext.

2.1 Förslag till lag om ändring i högskolelagen (1992:1434)

Härigenom föreskrivs i fråga om högskolelagen (1992:1434)

dels att 1 kap. 5 och 11 §§, 2 kap. 4, 5 och 6 §§ samt 3 kap. 1–3 och 5–8 §§ skall ha följande lydelse,

dels att det skall införas två nya paragrafer, 1 kap. 12 § och 2 kap. 5 a §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 kap.

5 §

I högskolornas verksamhet skall jämställdhet mellan kvinnor och män alltid iakttas.

I högskolornas verksamhet skall jämställdhet mellan kvinnor och män alltid iakttas *och främjas*.

Högskolorna bör vidare i sin verksamhet främja förståelsen för andra länder och för internationella förhållanden.

11 §¹

Regeringen föreskriver vilka examina som får avläggas. Högskoleverket beslutar *om* vid vilka högskolor dessa examina får avläggas. Regeringen föreskriver dock *om* vilka examina som får avläggas vid Sveriges lantbruksuniversitet.

Regeringen föreskriver vilka examina *inom grundläggande högskoleutbildning* som får avläggas. Högskoleverket beslutar vid vilka högskolor dessa examina får avläggas. Regeringen föreskriver dock vilka examina som får avläggas vid Sveriges lantbruksuniversitet.

12 §

Regeringen föreskriver vilka examina inom forskarutbildning som får avläggas.

Examina inom forskarutbildning får avläggas vid universiteten. Vid andra högskolor får sådana examina avläggas inom de vetenskapsområden som finns vid högskolan med stöd av beslut enligt 2 kap. 5 §.

¹ Senaste lydelse 1995:817.

2 kap.

4 §

I styrelsen för en högskola skall högskolans rektor ingå.

Regeringen utser flertalet av styrelsens övriga ledamöter. Därvid bör regeringen välja personer med bakgrund i sådan verksamhet som är av betydelse för högskolans utbildnings- eller forskningsuppdrag.

Lärare och studenter vid högskolan har rätt att vara representerade i styrelsen.

Företrädare för de anställda har närvaro- och yttranderätt vid styrelsens sammanträden.

Regeringen utser ordföranden i en högskolas styrelse. Rektor skall ingå i styrelsen. Regeringen utser flertalet av styrelsens övriga ledamöter. Lärare och studenter vid högskolan har rätt att vara representerade i styrelsen.

Till ordförande i styrelsen bör regeringen utse någon som inte är anställd vid den högskola som uppdraget avser.

5 §

För forskning och forskarutbildning skall det, vid de högskolor som riksdagen beslutar, finnas fakulteter, var och en för ett särskilt vetenskapsområde. För fakultetens uppgifter svarar det eller de organ som högskolestyrelsen bestämmer (fakultetsnämnder). Gemensam fakultetsnämnd för två eller flera fakulteter får dock inrättas endast efter medgivande från regeringen.

Flertalet ledamöter i fakultetsnämnderna skall vara vetenskapligt kompetenta lärare inom fakulteten. De skall utses genom val inom fakulteten. Studenterna vid de högskolor där fakulteten skall verka har rätt att vara representerade i fakultetsnämnderna.

För forskarutbildning finns de vetenskapsområden som riksdagen bestämmer. Dessa vetenskapsområden finns vid universiteten. På ansökan av en högskola som inte är universitet, kan Högskoleverket besluta att ett eller flera av vetenskapsområdena skall finnas vid den högskolan. Ett sådant beslut får meddelas, om grundutbildning och forskning vid högskolan har en sådan kvalitet och omfattning inom vetenskapsområdet att forskarutbildning kan bedrivas på en hög vetenskaplig nivå.

5 a §

Det skall finnas minst en fakultetsnämnd vid varje universitet och vid varje högskola där det finns vetenskapsområde med stöd av beslut enligt 5 §.

Fakultetsnämnderna skall ansvara för forskning och forskarutbildning. Nämnderna skall också ansvara för grundutbildningen, om inte universitetet eller högskolan inrättar särskilda organ för den utbildningen. Högskolorna skall alltid ha särskilda organ för grundutbildning och forskning som inte hör till ansvarsområdet för någon fakultetsnämnd.

Universitetet och sådana högskolor som avses i första stycket skall bestämma vilka fakultetsnämnder som skall finnas och vilket ansvarsområde som varje nämnd skall ha. Ett ansvarsområde behöver inte sammanfalla med ett vetenskapsområde. Vid högskolor som inte är universitet får ansvarsområdet för forskarutbildning dock bara avse de vetenskapsområden som finns vid högskolan med stöd av beslut enligt 5 §.

6 §

Vid de högskolor där det finns en fakultet svarar fakultetsnämnden också för grundutbildningen inom sitt vetenskapsområde, om inte högskolestyrelsen inrättar särskilda organ för grundutbildningen. Vid övriga högskolor skall styrelsen inrätta organ för grundutbildningen.

Till ledamöter i en fakultetsnämnd får väljas

1. vetenskapligt kompetenta lärare inom fakultetsnämndens ansvarsområde,

2. andra personer som är vetenskapligt kompetenta, och

3. personer som annars är lämpliga för uppdraget.

Flertalet av ledamöterna skall dock vara sådana vetenskapligt kompetenta personer som avses i 1 eller 2. Ledamöterna skall väljas av vetenskapligt kompetenta lärare inom fakultetsnämndens ansvarsområde. Studenterna vid högskolan har rätt att vara repre-

Av ledamöterna i de särskilda organen för grundutbildning skall flertalet vara lärare vid högskolan. Studenterna vid högskolan har rätt att vara representerade i sådana organ.

senterade i fakultetsnämnden.

Av ledamöterna i de särskilda organ som avses i 5 a § skall flertalet vara lärare vid högskolan. Studenterna har rätt att vara representerade i sådana organ.

3 kap.

1 §

I tjänsten som lärare vid högskolorna får ingå att handha utbildning, forskning eller konstnärligt utvecklingsarbete samt administrativa uppgifter. Till en lärares uppgifter hör också att följa utvecklingen inom det egna ämnesområdet.

I en lärares arbetsuppgifter får ingå att ha hand om utbildning, forskning eller konstnärligt utvecklingsarbete samt administrativt arbete. Till en lärares uppgifter hör också att följa utvecklingen inom det egna ämnesområdet och den samhällsutveckling i övrigt som har betydelse för lärares arbete vid högskolan.

2 §

Den främsta lärartjänsten är tjänsten som professor.

Anställning som professor är den främsta anställningen som lärare.

Professorstjänster skall finnas inrättade i tillräcklig omfattning för att forskning och utbildning skall kunna bedrivas på en hög kvalitativ nivå inom olika vetenskapsområden.

I en professors arbetsuppgifter skall det normalt ingå både utbildning och forskning.

Endast den som visat vetenskaplig och pedagogisk skicklighet får ges en tjänst som professor. Regeringen får utfärda närmare föreskrifter om behörighet och befordringsgrunder för tjänster som professor.

Bara den som har visat vetenskaplig och pedagogisk skicklighet får anställas som professor. Regeringen får utfärda närmare föreskrifter om de behörighetskrav och bedömningsgrunder som skall gälla vid anställning av professorer.

I fråga om professorstjänster för konstnärlig verksamhet gäller i stället för andra och tredje styckena de föreskrifter som regeringen meddelar.

I fråga om anställning av professorer inom konstnärlig verksamhet gäller i stället för andra och tredje styckena de föreskrifter som regeringen meddelar.

3 §

Tjänster som professor tillsätts med förordnande tills vidare utan tidsbegränsning, om inte annat följer av andra stycket.

En professor skall anställas tills vidare utan tidsbegränsning, om inte någonting annat följer av andra stycket.

Tjänster som professor får tillsättas för en bestämd tid, om det är fråga om

1. konstnärlig verksamhet *eller*
2. adjungering till en högskola av någon som har sin huvudsakliga verksamhet utanför högskoleväsendet.

Vid högskolorna skall det, utöver professorer, finnas *lärartjänster som lektorer*. En lektor skall *vara vetenskapligt kompetent*, utom i de fall då *tjänsten avser* konstnärlig verksamhet. I en lektors arbetsuppgifter skall det, utom på det konstnärliga området, normalt ingå både utbildning och forskning.

Om inte annat följer av föreskrifter som meddelas av regeringen, bestämmer varje högskola själv vilka *lärartjänster* som skall finnas där, utöver *tjänster som professor och lektor*, samt om de behörighetskrav och befodringsgrunder som skall gälla för *tjänsterna*.

En lärare vid en högskola får vid sidan av sin *tjänst inneha* anställning eller uppdrag eller utöva verksamhet som avser forskning eller utvecklingsarbete inom *tjänstens* ämnesområde, om läraren inte därigenom skadar allmänhetens förtroende för högskolan.

En professor får anställas för en bestämd tid, om det är fråga om

1. konstnärlig verksamhet,
2. adjungering till en högskola av någon som har sin huvudsakliga verksamhet utanför högskoleväsendet, *eller*
3. *anställning som gästlärare av en person som uppfyller behörighetskraven för professor (gästprofessor).*

5 §

Vid högskolorna skall det, utöver professorer, finnas *lektorer anställda*. En lektor skall, utom i de fall då *lektorn anställs för arbete inom* konstnärlig verksamhet, *ha vetenskaplig kompetens eller annan yrkesskicklighet, om inte regeringen föreskriver någonting annat*. En lektor skall *också ha pedagogisk skicklighet*. I en lektors arbetsuppgifter skall det, utom på det konstnärliga området, normalt ingå både utbildning och forskning.

6 §

Om inte *någonting* annat följer av föreskrifter som meddelas av regeringen, bestämmer varje högskola själv vilka *kategorier av lärare* utöver *professor och lektor* som skall *anställas* där, samt om de behörighetskrav och *bedömningsgrunder* som skall gälla vid *anställning av sådana lärare*.

7 §²

En lärare vid en högskola får vid sidan av sin *anställning som lärare ha* anställning eller uppdrag eller utöva verksamhet som avser forskning eller utvecklingsarbete inom *anställningens* ämnesområde, om läraren därigenom inte skadar allmänhetens förtroen-

² Senaste lydelse 1994:267.

Sådan bisyssla skall hållas klart åtskild från lärarens *tjänsteutövning*.

de för högskolan. *En sådan bisyssla skall hållas klart åtskild från lärarens arbete inom ramen för anställningen.*

I fråga om bisysslor i övrigt finns bestämmelser i lagen (1994:260) om offentlig anställning.

8 §

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om att en *tjänst* som lärare vid en högskola skall vara förenad med *tjänst för specialistutbildad läkare eller tandläkare* eller med en annan *tjänst* än *läkartjänst* vid en sådan sjukvårdsenhet som är upplåten för medicinsk utbildning och forskning. *Till en förenad tjänst får utses endast den som är behörig till båda tjänsterna.*

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om att en *anställning* som lärare vid en högskola skall vara förenad med *en anställning som specialistutbildad läkare eller tandläkare* eller med en annan *anställning* än *som läkare* vid en sådan sjukvårdsenhet som är upplåten för medicinsk utbildning och forskning. *En förenad anställning får innehas bara av den som uppfyller behörighetskraven för båda anställningarna.*

De tjänster som skall förenas med en lärartjänst tillsätts i den ordning som gäller för lärartjänsten.

Den ordning som gäller för *anställning av lärare* skall gälla också för den *anställning* som skall vara förenad med *läraranställningen*.

Innan en sådan lärartjänst som är förenad med tjänst vid en sjukvårdsenhet tillsätts, skall sjukvårdshuvudmannen beredas tillfälle att yttra sig i ärendet.

Innan någon anställs som lärare, skall sjukvårdshuvudmannen ges tillfälle att yttra sig i ärendet, om anställningen skall vara förenad med en anställning vid en sjukvårdsenhet.

1. Denna lag träder i kraft i fråga om 2 kap. 4 § den 1 januari 1998 och i övrigt den 1 januari 1999.

2. Ett ärende om rätt att utfärda examina inom forskarutbildning, som Högskoleverket inte har avgjort vid utgången av december 1998, skall handläggas som en ansökan om beslut av Högskoleverket enligt den nya bestämmelsen i 2 kap. 5 §.

3. Har handläggningen av ett ärende om anställning av en person som lektor påbörjats men inte avslutats före den 1 januari 1999, skall de äldre bestämmelserna om behörighetskrav och bedömningsgrunder i 3 kap. 5 § tillämpas.

2.2 Förslag till lag om ändring i lagen (1982:764) om vissa läkartjänster vid upplåtna enheter, m.m.

Prop. 1996/97:141

Härigenom föreskrivs att rubriken till lagen (1982:764) om vissa läkartjänster vid upplåtna enheter, m.m. samt 1, 3 och 4 §§ lagen skall ha följande lydelse.

Lag (1982:764) om vissa anställningar som läkare vid upplåtna enheter, m.m.

Nuvarande lydelse

I denna lag ges bestämmelser om vissa *läkartjänster* vid sådana enheter inom landstingens hälso- och sjukvård som har upplåtits för den grundläggande högskoleutbildningen för läkarexamen (upplåtna enheter).

Vad som sägs om landstingens hälso- och sjukvård gäller också den hälso- och sjukvård som anordnas av kommuner som inte ingår i ett landsting.

I 3 kap. 8 § högskolelagen (1992:1434) finns bestämmelser bl.a. om att *tjänst* som lärare vid en högskola kan vara förenad med *tjänst för* specialistutbildad läkare.

Vid upplåtta enheter skall det i skälig omfattning finnas läkare med specialistkompetens som tjänstgör för begränsad tid. En sådan läkare får anställas *med förordnande* tills vidare, *dock längst för* sex år.

Föreslagen lydelse

1 §¹

I denna lag ges bestämmelser om vissa *anställningar som läkare* vid sådana enheter inom landstingens hälso- och sjukvård som har upplåtits för den grundläggande högskoleutbildningen för läkarexamen (upplåtta enheter).

3 §²

I 3 kap. 8 § högskolelagen (1992:1434) finns bestämmelser bl.a. om att en *anställning* som lärare vid en högskola kan vara förenad med *en anställning som* specialistutbildad läkare.

4 §³

Vid upplåtta enheter skall det i skälig omfattning finnas läkare med specialistkompetens som tjänstgör för *en* begränsad tid. En sådan läkare får anställas *tills vidare för en tid av högst* sex år.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1999.

¹ Senaste lydelse 1992:1435.

² Senaste lydelse 1992:1435.

³ Senaste lydelse 1991:1972.

Med stöd av regeringens bemyndigande den 22 december 1993 (dir. 1993:143) tillkallade chefen för Utbildningsdepartementet en särskild utredare för att göra en uppföljning av 1993 års universitets- och högskolereform. Avsikten var att undersöka hur det nya systemet utnyttjats av universiteten och högskolorna under treårsperioden 1993/94 - 1995/96. Utredaren skulle studera hur de grundläggande målen förverkligades vid universitet och högskolor samt hur den nya högskolelagen (1992:1434) och högskoleförordningen (1993:100) tillämpades.

Utredaren fick genom tilläggsdirektiv den 2 mars 1995 (dir. 1995:28) i uppdrag att analysera effekterna av det nya systemet för resurstilldelning till grundutbildning, formerna för resurstilldelning till forskning och forskarutbildning samt ansvarsfördelningen och myndighetsstrukturen inom högskoleområdet.

Utredningen, som antog namnet Utredningen om uppföljning av 1993 års universitets- och högskolereform (RUT-93), överlämnade i februari 1996 betänkandet Reform och förändring; organisation och verksamhet vid universitet och högskolor efter 1993 års universitets- och högskolereform (SOU 1996:21). En sammanfattning av utredningens förslag finns i *bilaga 1*. Betänkandet har remissbehandlats och en sammanfattning av remissyttrandena finns i Utbildningsdepartementet (dnr U96/788/UH).

Med stöd av regeringens bemyndigande den 25 januari 1996 (dir. 1996:3) tillkallade chefen för Utbildningsdepartementet en särskild utredare för att göra en översyn av tjänsteorganisationen för lärare vid statliga universitet och högskolor. Utredaren skulle lämna förslag till en ny tjänsteorganisation med få typer av lärartjänster, där å ena sidan grundutbildningsuppgifter och å andra sidan forskning och handledningsuppgifter inom forskarutbildningen skulle vara lika viktiga och lika meriterande.

Utredningen, som antog namnet Högskollärarytredningen, överlämnade i december 1996 sitt betänkande Lärare för högskola i utveckling (SOU 1996:166). En sammanfattning av utredningens förslag finns i *bilaga 2*. Betänkandet har remissbehandlats och en sammanfattning av remissvaren finns i Utbildningsdepartementet (dnr U96/4073/UH).

Utöver den sedvanliga remissbehandlingen av de ovannämnda utredningarnas förslag anordnade Utbildningsdepartementet den 5 februari 1997 en konferens för samtliga ledamöter i högskolestyrelserna. Vid denna konferens diskuterades bl.a. högskolans ledningsfrågor. Den 19 mars 1997 anordnade Utbildningsdepartementet ett möte med ett antal företrädare för högskolorna för att diskutera frågor rörande fakultetsindelning och anslagstilldelning till forskning och forskarutbildning. Vidare har regeringens forskningsberedning givits tillfälle att diskutera frågor rörande lärarorganisationen samt fakultetsindelningen vid ett sammanträde den 16 april 1997.

Med stöd av regeringens bemyndigande den 1 juli 1993 (dir. 1993:88) tillkallade chefen för Socialdepartementet en kommission med uppdrag att utifrån ett kvinnoperspektiv föreslå åtgärder för att motverka våld mot kvinnor. Utredningen, som antog namnet Kvinnovåldskommissionen, överlämnade i juni 1995 betänkandet Kvinnofrid (SOU 1995:60). Betän-

kandet har remissbehandlats och bereds för närvarande i regeringskansliet.

Med stöd av regeringens bemyndigande den 26 januari 1995 (dir. 1995:08) tillkallade chefen för Utbildningsdepartementet en utredare med uppdrag att föreslå insatser för kvinno- och jämställdhetsforskning. Utredningen överlämnade i november 1995 betänkandet Viljan att veta och viljan att förstå (SOU 1995:110). Betänkandet har remissbehandlats. Betänkandets förslag har till största delen behandlats i propositionen Forskning och samhälle (prop. 1996/97:5).

På uppdrag av regeringen har Högskoleverket utrett metoder för beräkning av procentmål avseende underrepresenterat kön bland nyrekryterade professorer vid universitet och högskolor. Verket överlämnade i februari 1997 rapporten Rekryteringsmål för kvinnliga professorer (1997:9 R), där uppdraget redovisas.

Med stöd av regeringens bemyndigande den 21 juni 1995 tillkallade chefen för Finansdepartementet en kommission med uppgift att lämna synpunkter på hur det långsiktiga arbetet med strukturförändringar i den statliga förvaltningen bör bedrivas. Kommissionen, som antog namnet Förvaltningspolitiska kommissionen, överlämnade i mars 1997 sitt slutbetänkande I medborgarnas tjänst (SOU 1997:57). I betänkandet, som remissbehandlas för närvarande, aktualiseras bl.a. frågan om en särskild förvaltningsform för universitet och högskolor.

4 Allmänna utgångspunkter

Högskolan har en nyckelroll i satsningarna på kunskap och utbildning. Den skall erbjuda kvalificerad utbildning för ett rikt och varierande arbetsliv, främja personlig utveckling och utföra forskning och utvecklingsarbete av hög kvalitet.

Till skillnad från vad som gäller i många andra länder utförs större delen av forskningen i Sverige inom högskolan. Högskolan svarar även för så gott som hela den eftergymnasiala utbildningen i landet. Högskoleutbildningen, som enligt 1 kap. 2 § högskolelagen skall vila på vetenskaplig eller konstnärlig grund samt på beprövad erfarenhet, riktas såväl mot arbetsmarknaden utanför högskolan som mot en fortsatt vetenskaplig verksamhet. Högskolan spelar dessutom en viktig roll för den regionala utvecklingen, bl.a. genom att skapa förutsättningar för etablering av nya företag med nya arbetstillfällen som följd. Utbyggnaden av högskolan i hela landet underlättar rekryteringen av ungdomar som annars inte skulle söka sig till högskoleutbildning. Kontakterna mellan högskola och arbetsliv måste förstärkas. Högskolelagen har ändrats så att högskolans samverkan med det omgivande samhället blir den tredje uppgiften vid sidan av utbildning och forskning. Denna samverkan skall leda till en ökad spridning av kunskap och därmed vara en grund för en tillväxt av samhällsekonomin.

De senaste tio åren har antalet studenter vid högskolan ökat med närmare 50 procent och var läsåret 1995/96 cirka 300 000. Antalet sökande till högskoleutbildning är större än tillgången på utbildningsplatser. Riks-

dagen har därför med anledning av budgetpropositionen för år 1997 (prop. 1996/97:1, utgiftsområde 16, bet. 1996/97:UbU1, rskr. 1996/97:100) beslutat att tillföra högskolorna 15 000 platser år 1997 och 15 000 platser år 1999. För att ytterligare kunna möta efterfrågan av högskoleutbildade personer i samhället föreslår regeringen i 1997 års vårproposition (prop. 1996/97:150) en fortsatt utbyggnad av högskolorna med 15 000 platser år 1998 och 15 000 platser år 2000. Totalt kommer högskoleutbildningen att ha ökat med 60 000 platser under en period av fyra år.

Den stora utbyggnaden, det förändrade styrsystemet och den utvidgade rollen i samhället ställer nya krav på högskolan. Det innebär att det även ställs ökade krav på kompetens och initiativförmåga hos de styrande organen och de personer som har ledande befattningar inom högskolorna. Lärosätena har olika ursprung, traditioner och organisationsprinciper. Det är viktigt att varje högskola finner sin egen inre organisatoriska form, anpassad efter sin egenart.

I ett demokratiskt samhälle skall högskolan fritt och självständigt utveckla utbildning, kunskap och forskning. Denna frihet garanteras av statsmakterna. Forskningens frihet innebär att forskarna själva avgör vad som är forskningsbart, väljer forskningsproblem och forskningsmetoder, bedömer forskningens kvalitet och publicerar resultaten fritt. Öppenhet och rättssäkerhet, för såväl lärare som studenter, är orubbliga krav. Genom högskolans långtgående autonomi, såväl vad gäller användningen av tilldelade resurser som utbildningens och forskningens inriktning och uppläggning, skapas förutsättningar för både mångfald och specialisering. I en av OECD utförd utvärdering av den högre utbildningen i Sverige understryks värdet av ett system där lärosätena uppvisar mångfald och inte försöker efterlikna varandra i alla avseenden. En viss konkurrens emellan kan främja en regional specialisering, men långt driven kan en sådan konkurrens resultera i likriktning. Lärosätena själva har ett stort ansvar för att utveckla och bibehålla lokala inriktningar och profiler som förstärker mångfalden och bidrar till en gemensam satsning på högre utbildning och forskning. Det är också angeläget att statsmakternas övergripande regler för högskolornas organisation och resursfördelningssystemet är så utformade att de främjar denna mångfald.

Högskolan har alltså i många avseenden en långtgående frihet. Den är en betydande del av det allmänna utbildningsväsendet och finansieras i allt väsentligt med offentliga medel. Detta innebär att regering och riksdag måste ha ett avgörande inflytande, ibland mer preciserat, ibland mer allmänt, över högskolornas uppdrag när det gäller utbildning och forskning.

Universitet och högskolor är statliga myndigheter. De karaktäriseras också i betydande grad av internt, delvis kollegialt självstyre. Detta är en viktig utgångspunkt för förslagen i denna proposition.

Den svenska högskolan kännetecknas av hög kvalitet. Insatser av skilda slag har gjorts för att utveckla kvalitetsarbetet inom högskolorna. Helt avgörande för en fortsatt hög kvalitet i högskolans utbildning och forskning är lärarkåren och dess kompetens. Större krav måste ställas på lärarnas pedagogiska utbildning och meritering. Arbetet med att utveckla alternativa former för undervisning och examination måste ges hög priori-

tet i högskolornas interna arbete. De förslag som läggs fram i denna proposition syftar bl.a. till att genom befördran premiera lärare med meriter inom undervisning och andra erfarenheter som kan utveckla utbildningen.

Ökad jämställdhet mellan kvinnor och män inom högskolan är av mycket stor betydelse. Kvinnor är fortfarande kraftigt underrepresenterade bland lärarna. Regeringen avser därför att sätta upp särskilda rekryteringsmål för att öka andelen kvinnor som anställs som professorer vid universitet och högskolor.

Den ytterligare självständighet som högskolan kommer att ges genom förslagen i denna proposition innebär att ökade krav ställs på lärosätenas ledningar. De måste också kunna fatta beslut om omfördelning av resurser så att angelägna utbildningar och angelägen forskning förstärks. Ledningarna har ett stort ansvar för att kvaliteten i utbildning och forskning förstärks och att jämställdheten kraftfullt främjas. Omfördelningar av resurser är inte alltid lätta att göra i organisationer av kollegial karaktär. Därför blir styrelsens och rektors roll och ansvar viktigare. Regeringen avser att noga följa hur universitet och högskolor lyckas med att inom givna ramar utveckla verksamheten. Om det skulle visa sig att högskolorna inom det nu gällande styrningssystemet inte kan åstadkomma vad som förväntas, måste resursfördelningssystemet omprövas.

5 Högskolorna som myndigheter

Regeringens bedömning: Det bör inte införas någon särskild myndighetsform för de statliga högskolorna.

Utredningarnas förslag: *RUT-93* konstaterar att universitet och högskolor formellt sett är statliga myndigheter. När det gäller uppbyggnad och verksamhet skiljer sig högskolan på många sätt från vad som traditionellt förknippas med myndigheter och som avspeglas i verksförordningen (1995:1322). Utredaren anser det motiverat med en egen offentligrättslig form högskolan och menar att särarten och den traditionella självförvaltningen måste kunna hävdas utan att ställningen som statlig myndighet ifrågasätts. Utredaren förordar att regeringen låter göra en särskild prövning av vilka regler för statliga myndigheter som skall tillämpas på högskolan samt vilka särskilda regler som i övrigt bör gälla för denna.

Förvaltningspolitiska kommissionen framhåller att redan högskolans omfattning talar för att den uppmärksammas särskilt i förvaltningspolitiken. Högskolan har många gånger uppgifter av sådan art att den bör ha viss autonomi. Utredningen menar att en särskild förvaltningsform för forskning och högre utbildning bör övervägas. Innan detta görs bör emellertid en utvärdering göras av erfarenheterna från högskolorna Chalmers tekniska högskola AB och Stiftelsen Högskolan i Jönköping. Kommissionen förordar att frågorna om universitetens och högskolornas särskilda behov av autonomi och rörelsefrihet för samverkan med andra

klarläggs. Därvid bör även högskolans behov av integritet i förhållande till andra finansiärer än statsmakterna beaktas. Kommissionens betänkande remissbehandlas för närvarande.

Remissinstanserna: Endast ett fåtal remissinstanser har yttrat sig i frågan. Några av dessa framhåller att universitet och högskolor skiljer sig markant från andra statliga myndigheter genom sin storlek och karaktär som kunskapsorganisation. Dessa instanser menar att detta inte endast är av principiell betydelse utan även bör få betydelse när det gäller budgetstyrning och redovisning. Därför bör högskolan bli föremål för en annan statlig reglering än övriga statliga myndigheter. *Stockholms universitet* anser att utbildning och forskning är viktiga politikområden över vilka regering och riksdag har rätt och skyldighet att utöva inflytande men att universitetens och högskolornas autonomi samtidigt är viktig och bidrar till möjligheterna att uppnå hög effektivitet och måluppfyllelse. *Riksrevisionsverket (RRV)* anser att frågan om universitetens och högskolornas status som myndigheter inte bara är en formell fråga. En myndighet har ansvaret att förvalta det statliga åtagandet inom ett politikområde. Detta gäller även högskolan. Om universitet och högskolor skulle få annan status än som myndighet skulle det innebära att myndighetsuppgifter inom sektorn måste ligga hos en annan myndighet. Konsekvensen skulle i praktiken bli en centralisering. RRV menar dessutom att när statlig verksamhet bedrivs i annan form än myndighetens behöver ett stort antal frågor regleras i särskild ordning.

Skälen för regeringens bedömning: Det finns i dag 34 universitet och högskolor som staten är huvudman för. Därtill kommer två högskolor under bildande. Universiteten och högskolorna har varierande storlek och inriktning. De har även skiftande bakgrund, vilket delvis återspeglas i lokala organisationsformer, verksamhet och traditioner.

Staten skall garantera forskningens och undervisningens frihet och god kvalitet i verksamheten, upprätthålla rättssäkerhet samt främja inflytande och insyn. Lärosätena har därmed möjligheter att i sin verksamhet vara oberoende av externa intressen. Detta är ett grundläggande argument för att universitet och högskolor även fortsättningsvis skall betraktas som statliga myndigheter.

Universitet och högskolor får anslag från staten för grundläggande utbildning, forskning och forskarutbildning. De får dessutom uppdrag från andra statliga myndigheter och sektorsorgan för forskning och viss utbildning inom olika områden. De ansöker om och får bidrag för forskning från stiftelser och företag. Universitet och högskolor bedriver även uppdragsutbildning och uppdragsforskning med medel från den privata sektorn.

Verksamheten inom högskolan varierar således, men består huvudsakligen av utbildning och forskning finansierad av statsmedel. En grundläggande utgångspunkt är att den offentligt finansierade högskolan tjänar ett allmänt samhälleligt intresse och att en verksamhet som i så stor utsträckning är beroende av offentliga medel måste styras och kontrolleras av det allmänna.

Den statliga förvaltningen bedrivs på ett mer flexibelt sätt än tidigare. Genom införandet av mål- och resultatstyrning har myndigheterna givits stor handlingsfrihet och formerna för de olika verksamheterna kan anpas-

sas efter skiftande behov genom att verksförordningen (1995:1322) tillämpas på en myndighet under regeringen i den omfattning som regeringen föreskriver för just den myndigheten.

Universitet och högskolor är emellertid mycket mer komplexa än statliga verk. De är kunskaps- och forskningsorganisationer och det starka inslaget av kollegialt inflytande gör att de i viss mån skiljer sig från andra statliga myndigheter. Verksamhetens chefer väljs ofta direkt eller indirekt av de anställda. Lärosätena har valt olika organisatoriska lösningar. Det är därför inte möjligt och inte heller önskvärt att tillämpa alla principer för statliga myndigheter på högskolan. Av denna anledning gäller också för universitet och högskolor, utöver de bestämmelser i verksförordningen som gjorts tillämpliga på dem, en särskild reglering i högskolelagen och i högskoleförordningen.

Genom att införa särskilda regler för högskolan har riksdag och regering redan markerat att verksamheten där skiljer sig från annan statlig verksamhet. Den flexibilitet som inryms i myndighetsformen skapar enligt regeringens uppfattning tillräckliga möjligheter för universitet och högskolor att utöva sin verksamhet på ett sätt som tillgodoser både krav på effektivitet och högskolans behov av självständighet i verksamheten. Det finns därför inte skäl att överväga någon särskild offentlighetsform för just universitet och högskolor. Denna proposition innehåller förslag vad gäller högskolans ledningsstruktur och interna organisation. Dessa förslag förändrar inte universitetens och högskolornas ställning som myndigheter utan understryker ytterligare deras särställning.

6 Högskolans ledning

Den svenska högskolan har kraftigt ökat i omfattning under de senaste åren. Denna ökning tillsammans med ett i grunden förändrat system för tilldelning av resurser ställer ökade krav på ledningen på högskolans alla nivåer. Det är därför viktigt att alla som har ledningsfunktioner inom högskolan får tydliga mandat och att de får utbildning för att kunna fullgöra sina uppgifter på bästa sätt.

6.1 Styrelsens uppgifter

Regeringens bedömning: Högskolans styrelse har det yttersta ansvaret för verksamheten. Styrelsens ansvar vad gäller högskolans interna resursfördelning och uppföljningen av denna bör förtydligas.

Utredningens förslag: RUT-93 framhåller att styrelsens roll och uppgifter är en central fråga, där det inte bör finnas några oklarheter. Högskolestyrelsernas nuvarande sätt att fungera visar enligt utredningen att det finns oklarheter i vad statsmakterna anser vara styrelsernas roll och uppgifter.

Remissinstanserna: Endast få remissinstanser har yttrat sig om styrelsens uppgifter. Några av dem anser att en av styrelsens viktigaste uppgifter är det policyskapande arbetet, som bör ske i dialog med uppdragsgivaren staten. Andra framhåller att det är angeläget att staten tydligt anger vad som förväntas av styrelsen.

Skälen för regeringens bedömning: Högskolans styrelse har det yttersta ansvaret för verksamheten och skall se till att denna bedrivs enligt lagar och förordningar. Styrelsen skall också, enligt regeringens uppfattning, ansvara för de långsiktiga frågorna. Det innebär att krav ställs på styrelseledamöternas kompetens och engagemang.

Det samlade ekonomiska ansvaret är en viktig del av styrelsens uppgifter. Kraftiga resursförstärkningar har under de senaste åren tillförts utbildning och forskning. Mot denna bakgrund är styrelsens roll mycket betydelsefull. Styrelsens uppgifter regleras i 2 kap. 2 § högskolelagen. Högskolestyrelsen skall ha inseende över högskolans alla angelägenheter och svara för att dess uppgifter fullgörs. Högskolans styrelse kan i stort sett själv bestämma vilka ärenden som skall avgöras av styrelsen. De uppgifter som alltid skall ankomma på styrelsen att besluta i beskrivs närmare i 2 kap. 2 § högskoleförordningen.

Även om högskolans styrelse har ett samlat ansvar för högskolans verksamhet bör styrelsens övergripande ansvar för den interna resursfördelningen anges tydligare. Regeringen avser därför komplettera 2 kap. 2 § högskoleförordningen i enlighet härmed.

Genom ändring i högskolelagen, som trädde i kraft den 1 januari 1997, har statsmakterna markerat att högskolan i ökad utsträckning skall samverka med det omgivande samhället och informera om sin verksamhet. Högskolorna har i dag omfattande kontakter med det omgivande samhället. Detta manifesteras bl.a. i en icke obetydlig extern finansiering av delar av verksamheten. Den del av verksamheten som finansieras genom anslag till forsknings- och utvecklingsprojekt från forskningsråd och fonder ingår som regel i högskolans reguljära verksamhet. Därutöver bedriver högskolorna i många fall en omfattande uppdragsutbildning och uppdragsforskning. Många av de äldre lärosätena förvaltar betydande kapital i form av fast egendom eller värdepapper.

Regeringen anser att det är angeläget att högskolestyrelserna har god insyn i lärosätenas uppdragsverksamhet och i förekommande fall deras finansförvaltning. Det är därför viktigt att styrelserna inom ramen för sina allmänna tillsynsuppgifter särskilt uppmärksammar dessa verksamheter och själva tar initiativ till att närmare följa dem. Hur detta skall ske bör vara en fråga för respektive högskolestyrelse, men det är angeläget att i detta arbete speciell kompetens anlitas som kan bistå styrelsen.

Vid ett seminarium som Utbildningsdepartementet anordnade för högskolornas styrelseledamöter i februari 1997 framfördes starka önskemål om att regeringen och högskolorna själva informerar styrelseledamöterna om vad som förväntas av dem. Regeringen avser att medverka till att styrelserna stärks i sin roll som ansvariga för verksamheten. Regeringen kommer att följa upp hur styrelsernas arbete utvecklas.

Regeringens förslag: I högskolelagen skall det inte längre anges kriterier för vilka personer regeringen skall utse till styrelseledamöter.

Regeringens bedömning: Det högsta antalet ledamöter i styrelsen för Sveriges lantbruksuniversitet bör, liksom vad fallet är för övriga universitet och högskolor, uppgå till femton inklusive ordföranden.

Utredningens förslag: RUT-93 framhåller att antalet ledamöter i styrelserna i dag är relativt stort, upp emot femton personer, och föreslår att regeringen inför nästa mandatperiod för styrelserna överväger en ordning med mindre antal ledamöter.

Utredningen menar även att det är angeläget att det inför den kommande mandatperioden för styrelserna sker en dialog mellan lärosätena och regeringskansliet om vilken erfarenhet och kompetens som i första hand bör finnas hos de personer som skall ingå i styrelsen.

Remissinstanserna: Majoriteten av remissinstanserna som har yttrat sig om styrelsernas sammansättning tillstyrker utredningens förslag. *Umeå universitet* avstyrker förslaget och anför att det nuvarande antalet tillgodoser rimliga krav på allsidig erfarenhetsbakgrund och kompetens.

Skälen för regeringens förslag och bedömning: I 2 kap. 4 § högskolelagen föreskrivs att regeringen skall utse flertalet av högskolestyrelsens ledamöter. Det anges även att dessa bör ha sin bakgrund i sådan verksamhet som är av betydelse för högskolans utbildnings- eller forskningsuppdrag.

Regeringen anser att det ligger i sakens natur att ledamöter med den i högskolelagen föreskrivna bakgrunden utses och föreslår därför att lagen inte längre skall ange kriterier för vilka personer regeringen skall utse.

Styrelsen skall enligt 2 kap. 1 § högskoleförordningen bestå av högst fjorton ledamöter samt rektor. I 2 kap. 1 § förordningen (1993:221) för Sveriges lantbruksuniversitet stadgas att dess styrelse skall bestå av högst tretton ledamöter samt ordförande. Enligt 2 kap. 7 § högskoleförordningen skall de ledamöter som regeringen utser förordnas för tre år i taget. Regeringen bestämmer särskilt för varje högskola hur många ledamöter som skall representera lärarna respektive studenterna vid högskolan. Studenterna skall dock vara representerade med minst två ledamöter. Styrelsen skall lämna närmare föreskrifter om valförfarandet när det gäller lärare och studenter.

Regeringen anförde i budgetpropositionen för år 1995/96 (prop. 1994/95:100, bet. 1994/95:UbU4, rskr. 1994/95:28) att det är viktigt att politiska företrädare på nationell, regional eller lokal nivå ingår i styrelserna. Högskolan har inte råd att undvara den kompetens och den kunskap om det omgivande samhället som dessa besitter. För att styrelsen skall få en så allsidig sammansättning som möjligt beslutade regeringen, med ändring av 2 kap. 1 § högskoleförordningen att utöka antalet styrelseledamöter med två till totalt högst femton, inklusive ordföranden.

Regeringen anser det angeläget att styrelsen tillförs impulser från samhällslivet. För att detta skall kunna ske så allsidigt som möjligt, samtidigt som lärare, studenter och rektor ingår, bör styrelsen bestå av högst fem-

ton ledamöter. Det finns därför ingen anledning att förändra styrelsens storlek.

Styrelsen för Sveriges lantbruksuniversitet bör kunna ha samma storlek som styrelserna för andra statliga universitet och högskolor. Regeringen avser därför föreskriva i 2 kap. 1 § förordningen för Sveriges lantbruksuniversitet att styrelsen skall bestå av högst femton ledamöter, inklusive rektor.

RUT-93 föreslår att regeringen samråder med lärosätet inför utseendet av ledamöter i styrelsen. Riksdagens utbildningsutskott har tidigare uttalat (bet. UbU 1987/88:1) att en högskoleenhet bör få nominera företrädare för allmänna intressen i styrelsen och att en dialog skall ske mellan regeringskansliet och berörd högskoleenhet innan allmänföreträdare utses av regeringen. Regeringen finner dock ingen anledning att förändra nuvarande sätt att utse styrelseledamöterna. De ledamöter som regeringen utser har naturligen sin bakgrund i olika delar av samhället som har relevans för högskolans verksamhet. Dessa ledamöter ger således samhället ett inflytande över högskolan. Högskolan bör därför inte ha något inflytande över nomineringen av dessa ledamöter.

6.3 Ordförande i styrelsen

Regeringens förslag: Ordföranden skall utses av regeringen. Till ordförande bör regeringen utse någon som inte är anställd vid den högskola som uppdraget avser.

Utredningens förslag: RUT-93 föreslår att någon annan person än rektor skall utses som ordförande. En extern ordförande skulle kunna tillföra högskolan mycket av kunskaper, kontakter och erfarenheter. Samtidigt skulle rektors roll och ansvar bli klarare.

Remissinstanserna: Remissopinionen är blandad. Myndigheter utanför högskolan som *Statskontoret* och *Riksrevisionsverket* menar att befattningen som verkställande ledamot (rektor) bör skiljas från uppdraget som ordförande. En majoritet av universiteten och högskolorna anser emellertid att rektor även fortsättningsvis skall vara ordförande i högskolestyrelsen. *Linköpings universitet*, *Göteborgs universitet* och *Danshögskolan* har dock inte denna mening. Linköpings universitet anser att det är tveksamt om det i reglerna för styrelsens sammansättning bör införas en tvingande regel om att ordföranden bör rekryteras externt. Göteborgs universitet ifrågasätter om det är lämpligt att rektor är ledamot av styrelsen.

Skälen för regeringens förslag: Enligt högskoleförordningen skall rektor vara ordförande i styrelsen och regeringen skall förordna rektor. Detta innebär att det är regeringen som utser ordförande i styrelsen. För Sveriges lantbruksuniversitet gäller att regeringen utser en extern ordförande.

Regeringen anser att en kvalificerad och erfaren extern ordförande i högskolestyrelsen skulle kunna tillföra styrelsearbetet mycket i form av kunskaper, erfarenheter och kontakter. Vidare skulle det vara en fördel

om uppdraget som ordförande är skilt från anställningen som rektor och funktionen som verkställande ledamot i högskolestyrelsen. Detta skulle ge en tydligare rollfördelning mellan den beslutande och den exekutiva funktionen. Det finns en klar skillnad mellan rektors och styrelsens uppgifter. Enligt högskolelagen är det styrelsen som har det övergripande ansvaret för verksamheten. Styrelsen och dess ordförande bör ansvara för de mer långsiktiga, strategiska frågorna, medan rektor bör ansvara för den direkta verksamheten och driften av högskolan samt fungera som högskolans chef. Det är styrelsen som enligt högskoleförordningen har det yttersta avgörandet när det gäller vilka frågor som skall behandlas av styrelsen. Det är därför rimligt att styrelsens dagordning bestäms av en person som har sin huvudsakliga verksamhet utanför högskolan. Regeringen menar dessutom att det är angeläget att uppdragsgivaren, staten, kan diskutera strategiska och långsiktiga frågor av betydelse för ett lärosäte med en ansvarig person som inte har sin dagliga verksamhet förlagd till lärosätet. Det vore naturligt om denna person är styrelsens ordförande. Därför föreslår regeringen att det i högskolelagen föreskrivs att ordföranden i en högskolestyrelse skall utses av regeringen samt att till ordförande inte skall utses någon som är anställd vid den högskola som uppdraget avser.

6.4 Anställning av rektor och rektors ställning

Regeringens bedömning: Rektor bör även i fortsättningen anställas genom beslut av regeringen. Förslag till rektor bör lämnas av styrelsen efter hörande av lärarna, de anställda och studenterna vid lärosätet.

Utredningens förslag: RUT-93 föreslår att rektor skall utses av högskolans styrelse. Detta skulle enligt utredningen än mer renodla rektors förhållande till styrelsen. Frihet bör råda för hur lärosätena tar fram kandidaterna till befattningen som rektor, men förslaget bör beredas i samråd med lärarna, övriga anställda och studenterna vid lärosätet.

Remissinstanserna: En stor majoritet av remissinstanserna anser att rektor bör utses av regeringen. *Statskontoret* framhåller dock att eftersom styrelsen och ordföranden skall stå för den mer långsiktiga verksamheten bör styrelsen i konsekvens därmed även utse rektor. *Stockholms universitetet* menar att det egentligen är ointressant om rektor utses av regeringen eller styrelsen bara kandidaten har legitimitet genom ett valförfarande där de akademiska lärarna och forskarna har ett dominerande inflytande.

Skälen för regeringens bedömning: Högskolelagen föreskriver att det för varje högskola närmast under styrelsen skall finnas en rektor som leder verksamheten.

Regeringen konstaterar att varje högskola är en myndighet med ett nationellt uppdrag inom utbildning och forskning. Eftersom rektor, om än under sin styrelse, fullgör flera av en myndighetschefs uppgifter och är främsta företrädare för myndigheten, är det naturligt att rektor anställs genom beslut av regeringen efter förslag från styrelsen.

I 2 kap. 8 och 14 §§ högskoleförordningen regleras hur rektor föreslås och förordnas. Det är högskolans styrelse som skall avge förslag om rektor till regeringen. Innan förslaget avges skall en valförsamling höras. Flertalet av dess ledamöter skall bestå av lärare, men studenterna har rätt att vara representerade.

Hur förslag till rektorskandidat skall tas fram behöver enligt regeringens uppfattning inte regleras så detaljerat som i dag. I högskoleförordningen bör endast föreskrivas att förslag till rektor skall lämnas av styrelsen efter hörande av lärare, övriga anställda och studenter. Högskolans styrelse skall fastställa en ordning för detta.

Behörig att anställas som rektor är, enligt 2 kap. 11 § högskoleförordningen, den som uppfyller behörighetskraven för professor eller lektor. Regeringen anser det angeläget att även administrativa meriter måste vägas in vid anställning som rektor.

6.5 Jämställdhet i högskolans verksamhet

Regeringens förslag: I högskolornas verksamhet skall jämställdhet mellan kvinnor och män alltid iakttas och främjas.

Utredningsförslag: I 1 kap. 5 § första stycket högskolelagen anges att jämställdhet mellan kvinnor och män alltid skall iakttas i högskolornas verksamhet. Kvinnovaldskommissionen har i sitt slutbetänkande föreslagit att paragrafen skall kompletteras på följande sätt: I högskolornas verksamhet skall jämställdhet mellan kvinnor och män alltid iakttas *och främjas*. Likalydande förslag har framförts av Arbetsgruppen för jämställdhet mellan kvinnor och män inom högre utbildning och forskning (JÄST-gruppen) i en skrivelse till Utbildningsdepartementet samt av Utredningen om insatser för kvinno- och jämställdhetsforskning i dess betänkande.

Remissinstanserna: Samtliga remissinstanser stöder förslaget eller har ingenting att erinra mot det.

Skälen för regeringens förslag: Det råder en stor obalans mellan könen i den akademiska världen. På grundutbildningsnivå är många utbildningar starkt kvinno- respektive starkt mansdominerade. Inom forskarutbildningen finns inget kvinnodominerat fakultetsområde men flera mansdominerade. I lärarhierarkin finns det genomgående få kvinnor på de högre nivåerna; fortfarande är endast cirka 8 procent av professorerna kvinnor. Denna obalans medför att utbildningens och forskningens kvalitet blir lidande. En insikt om detta håller på att växa fram också inom högskolan.

För att påskynda utvecklingen bl.a. mot en jämnare könsfördelning bland högskolans lärare lade regeringen år 1995 fram propositionen Jämställdhet mellan kvinnor och män inom utbildningsområdet (prop. 1994/95:164, bet. 1994/95:UbU18, rskr. 1994/95:405). Som en följd av propositionen har en rad åtgärder vidtagits; bl.a. har nya resurser förde-

lats för att öka antalet kvinnliga professorer, forskarassistenter och post-doc-stipendiater.

För att ytterligare markera vikten av ett aktivt jämställdhetsarbete inom alla delar av högskolans verksamhet föreslår regeringen nu att 1 kap. 5 § första stycket högskolelagen kompletteras och får följande lydelse: I högskolornas verksamhet skall jämställdhet mellan kvinnor och män alltid iakttas och främjas. Regeringen lägger dessutom i avsnitt 7.2.1 fram förslag om principer för fastställande av mål för varje enskilt lärosäte för andelen av underrepresenterat kön bland nyrekryterade professorer.

7 Lärarna i högskolan

Genom 1986 års lärartjänstereform ersattes flertalet av de tidigare lärartjänsterna med tjänstekategorierna professor, lektor, adjunkt och forskarassistent (prop. 1984/85:57 Ny arbets- och tjänsteorganisation för lärare i den statliga högskolan, bet. UbU 1984/85:9, rskr. 1984/85:115). Sedan dess har inga större förändringar skett i regelsystemet för högskolelärarna. Som en följd av propositionen Universitet och högskolor – frihet för kvalitet (prop. 1992/93:1, bet. 1992/93:UbU3, rskr. 1992/93:103) infördes bl.a. befordringstiteln biträdande professor för lektorer som visat särskild skicklighet.

Under det årtionde som gått sedan 1986 års reform har stora förändringar skett inom högskolan. Mål- och resultatstyrning har införts och i samband därmed en långtgående decentralisering av rätten att besluta om medel att nå målen. En mycket större del av varje årskull ungdomar än tidigare fortsätter till högskolan, som därmed ställs inför allt större pedagogiska utmaningar. Antalet högskolelärare har under de senaste tio åren också stigit kraftigt. Expansionen har varit särskilt stor vid de mindre och medelstora högskolorna.

Regeringen föreslår nu nya regler för läroanställningar, som motsvarar de ökade krav dagens samhälle ställer på högskolan.

Sakkunniga utländska bedömare som utvärderat svensk forskning har vid ett antal tillfällen påpekat de negativa effekterna av det svenska systemet, som i realiteten har två karriärvägar – en forskningsinriktad med professur som slutmål och en undervisningsinriktad med mycket begränsade möjligheter till forskning. I den i avsnitt 4 nämnda OECD-rapporten framhålls t.ex. att den markanta skiljelinjen mellan professorer som arbetar med forskning och forskarutbildning och lektorer som meddelar undervisning för grundexamen inte förefaller vara den bästa grundvalen för en vitalisering av vare sig utbildning eller forskning.

Det finns även andra skäl för en reform. Endast 14 procent av samtliga tillsvidareanställda lärare är professorer. Inom en hel del ämnen kan det gå många år utan att någon professur utlyses. Detta medför risk för att mångfald och förnyelse av forskningen inte utvecklas i önskvärd utsträckning. Det är angeläget att långt flera än nu, kvinnor lika väl som män, får möjlighet att påverka forskningens inriktning.

Ännu ett skäl är att pedagogisk skicklighet måste ges en större vikt på alla nivåer, både vid meritvärdering i samband med anställning och vid arbetets bedrivande. Pedagogisk skicklighet ingår i behörighetskraven för professorer, lektorer och adjunkter. I praktiken är forskningsmeriter dock av långt större betydelse vid anställning och lönesättning. Detta förhållande måste ändras. Utbildning och forskning är lika viktiga delar av högskolans verksamhet. Det måste finnas tydliga incitament för förnyelse och utveckling av högskolans undervisning och pedagogiska arbete.

Enligt regeringens mening bör en enda karriärväg skapas, där arbetsuppgifterna på alla nivåer innehåller både forskning och utbildning och där det sker successiva prövningar av lärarens/forskarens kompetens. Ett sådant system bör vara utformat så att meritering av olika slag lönar sig och så att möjligheten att bli professor inte är beroende av t.ex. pensioneringar. De förslag som regeringen lägger fram i denna proposition innebär att lärarkategorierna professor, lektor, adjunkt och forskarassistent bevaras, men att möjligheter skapas till individuell befordran till lektor och professor.

Förändringarna kommer att innebära förbättrade villkor för högskolans viktigaste resurs, lärarna, och är därmed ägnade att höja verksamhetens kvalitet. Det stora antal högt meriterade lektorer som verkat i högskolan under en längre tid utan reella möjligheter till befordran kommer att ges en välmotiverad stimulans. Universitet och högskolor kommer också i ökad utsträckning att kunna rekrytera och behålla yngre begåvningar som i dag inte kan se något klart samband mellan goda insatser i utbildning och forskning och karriär. Genom att en karriärväg skapas får högskolan bättre förutsättningar att uppmuntra och ta till vara alla lärares kompetens och kreativitet.

Förslagen kommer att leda till en betydande ökning – inom några år en fördubbling – av antalet professorer och en jämnare fördelning av arbetsuppgifter mellan olika lärarkategorier. Detta främjar en god kvalitet vid den fortsatta kraftiga utbyggnaden av högskolan. Genomförandet av reformen underlättas av de resurser för ytterligare sammanlagt 60 000 platser under perioden 1997 - 2000 som följer av förslagen i budgetpropositionen för år 1997 (prop. 1996/97:1) och i 1997 års vårproposition (prop. 1996/97:150).

Med nya regler som ger rätt för behöriga lektorer att befordras till professorer anser regeringen det rimligt att det särskilda anställningsskyddet för professorer i 3 kap. 4 § högskolelagen avskaffas. Det finns inte längre några skäl för denna specialbestämmelse. Den allmänt tillämpliga lagen (1982:80) om anställningsskydd ger enligt regeringens mening en tillräcklig garanti för att uppsägningar inte skall kunna ske på ett sätt som hotar integriteten i forskning och undervisning. Forskningen frihet garanteras även i högskolelagen (1 kap. 6 §). Som närmare redovisas i avsnitt 7.1.1 avser regeringen att snarast lägga fram förslag om upphävande av särreglerna. En sådan förändring bör självfallet endast gälla för professorer som anställs efter det att nya regler trätt i kraft.

Inom arbetsrätten på det offentliga området användes före den reform som genomfördes år 1994 begreppet tjänst. Med tjänst avses ofta anställning. Uttrycket kan också avse de arbetsuppgifter som en arbetstagare har anställts för att utföra eller befattningen eller arbetstagarens plats i organisationen. Ordet tjänst kan också ha en organisatorisk betydelse, nämligen en på förhand given ram med vissa arbetsuppgifter som skall utföras av den som har tjänsten. Den betydelsen har att göra med att det funnits ett system för inrättande av tjänster. I bl.a. den nya lagen (1994:260) om offentlig anställning, som trädde i kraft den 1 juli 1994, har tjänstebegreppet tagits bort. I propositionen En ändrad lagstiftning för statsanställda m.fl. (prop. 1993/94:65, bet. 1993/94:AU16, rskr. 1993/94:257) anförde regeringen att ordet tjänst efter hand även i andra författningar borde ersättas med anställning eller eventuellt något annat ord.

I de regler som gäller för offentliga universitet och högskolor finns tjänstebegreppet ännu kvar. Vid dessa lärosäten gäller sedan tidigare också att det fattas beslut om att dels inrätta, dels tillsätta tjänster som lärare. I de lagförslag som regeringen lägger fram i denna proposition ersätts begreppet tjänst i princip av ordet anställning. Regeringen föreslår också att förfarandet att besluta dels om inrättande, dels om tillsättande av en lärartjänst skall ersättas av ett beslut om att anställa en lärare.

7.1 Lärarkategorier m.m.

7.1.1 Professor

Regeringens förslag: En tillsvidareanställd lektor som är behörig att anställas som professor skall anställas som professor.

Anställning som professor under en tid av högst tre år, s.k. gästprofessor, skall kunna ges till en person som är behörig att anställas som professor och som skall anställas som gästlärare, dvs. inte är anställd vid lärosätet.

En högskola skall inte längre behöva tillstånd från Högskoleverket för att anställa professorer.

Möjligheten för regeringen att inrätta professorstjänster vid universitet och högskolor skall tas bort.

Regeringens bedömning: Vid prövning av behörighet för anställning som professor bör lika stort avseende fästas vid vetenskaplig och pedagogisk skicklighet.

En ansökan om befordran till professor bör beredas av fakultetsnämnd eller motsvarande organ på samma sätt som vid ett vanligt anställningsförfarande.

Befordringstiteln biträdande professor bör avskaffas.

Utredningens förslag: Högskollärarytredningen föreslår att en ny lärarkategori, biträdande professor, införs. Behörighetsvillkor för denna

bör vara vetenskaplig, konstnärlig eller pedagogisk skicklighet eller skicklighet av annat slag utöver vad som krävs för behörighet som högskolelektor. Vetenskaplig skicklighet skall motsvara minst docentkompetens.

Utredningen anser det väsentligt att det finns en möjlighet till avancemang för kvalificerade högskolelektorer och föreslår att en högskolelektor skall kunna befordras till biträdande professor.

Remissinstanserna: Remissopinionen är delad när det gäller förslaget att införa lärarkategorin biträdande professor. Bland andra *Uppsala universitet*, *Göteborgs universitet*, *Naturvetenskapliga forskningsrådet* och *Teknikvetenskapliga forskningsrådet* finner förslaget intressant. *Stockholms universitet*, *Södertörns högskola* och *Skogs- och jordbrukets forskningsråd* hör till dem som avvisar förslaget. De menar bl.a. att förslaget inte skulle leda till den ökning av antalet professorer som anges som önskvärd i direktiven till utredningen.

Några remissinstanser, bl.a. *Lunds universitet*, *Göteborgs universitet*, *Sveriges Förenade Studentkårer* och *Riksrevisionsverket*, menar att det är en brist att utredningen inte aktualiserat vissa frågor rörande den nuvarande anställningen som professor. Särskilt förordas en möjlighet att tidsbegränsa en anställning som professor, förslagsvis till sex, åtta eller tio år.

Skälen för regeringens förslag och bedömning: I den nuvarande lärarstrukturen finns det förhållandevis få professurer och de innehas ofta av samma personer under lång tid. Detta förhållande, liksom traditionen inom vissa fakulteter att med en professur följer en ställning som enda företrädare för det aktuella ämnet inom lärosätet, gör att professorerna har ett mycket stort inflytande på forskningen och utbildningen inom sina ämnen. Följden blir också att möjligheterna till avancemang för kvalificerade yngre forskare och lärare är begränsade. Som ovan framhållits riskerar denna struktur att hämma mångfalden inom forskningen och även rekryteringen av goda forskare. De fåtaliga professorerna deltar också i allmänhet alltför litet i grundutbildningen, inte bara därför att deras tid upptas av forskning utan även av andra skäl, såsom att olika typer av ledningsuppdrag koncentreras till dem.

Regelsystemet behöver således reformeras och antalet professorer öka. Regeringen anser dock inte att Högskollärarytredningens förslag om att införa en ny lärarkategori, biträdande professor, skulle möta de behov av förnyelse som finns. En modern högskola med flexibel fördelning av arbetsuppgifter mellan lärarna främjas inte genom skapande av ytterligare en nivå strax under professorsnivån. I stället bör, som utvecklas nedan, rätt till befordran till professor införas för kvalificerade lektorer.

Endast den som visat vetenskaplig och pedagogisk skicklighet får enligt 3 kap. 2 § högskolelagen anställas som professor. I den praxis som har utvecklats i många ämnen vid tillsättning av professurer har enligt regeringens mening alltför stor vikt lagts vid den vetenskapliga skickligheten i förhållande till den pedagogiska. Vid prövning av behörighet för anställning som professor bör den pedagogiska skickligheten vägas in i lika hög grad som den vetenskapliga. Detta är ägnat att främja kvaliteten inom både den grundläggande högskoleutbildningen och forskarutbild-

ningen. En precisering med denna innebörd kommer att införas i högskoleförordningen (se också avsnitt 7.2.2).

Regeringen gör bedömningen att det i dag finns ett stort antal högt meriterade lektorer som uppfyller behörigheten för anställning som professor. Regeringen avser därför att göra en ändring av högskoleförordningen med innebörden att en tillsvidareanställd lektor, som efter prövning konstateras ha behörighet som professor, skall anställas som professor. Ansökan om en sådan befordran bör beredas av fakultetsnämnden, eller motsvarande organ, på samma sätt som vid ett vanligt anställningsförfarande (se avsnitt 7.2.2). Sakkunniggranskning behöver dock inte göras, om den är uppenbart obehövlig, t.ex. om den sökande nyligen har bedömts i ett anställningsärende. Den som söker anställning som lektor men är behörig att anställas som professor skall kunna direkt anställas som professor.

Enligt regeringens mening bör det finnas möjlighet för lärosätena att anställa en gästlärare för en tid av högst tre år som professor, s.k. gästprofessor. Det skall då vara fråga om en person inom eller utom landet som är behörig att anställas som professor men som inte är anställd vid lärosätet, dvs. som kommer som gästlärare. Syftet med detta förslag är att skapa utrymme för lärosätena att tillfälligt knyta till sig personer med en speciell kompetens. Härigenom kan värdefulla nya impulser tillföras högskolan.

De nya reglerna för anställning som professor bör även omfatta lärare vid mindre och medelstora högskolor. Detta innebär att dessa högskolor inte längre kommer att behöva ha Högskoleverkets tillstånd för att få anställa professorer, såsom nu stadgas i 4 kap. 3 § andra stycket högskoleförordningen.

Som en konsekvens av det nya karriärsystem för högskolans lärare som föreslås i denna proposition finns det inte längre något skäl för regeringen att inrätta professurer vid universitet och högskolor. Regeringens rätt att enligt 4 kap. 2 § andra stycket högskoleförordningen inrätta professorstjänster där bör därför inte finnas kvar.

Bestämmelsen i 4 kap. 17 § andra stycket högskoleförordningen om att en lektor som har visat särskild skicklighet får, inom ramen för sin anställning som lektor, ges ställning som biträdande professor bör självfallet utgå som en följd av de nya reglerna om möjlighet att anställa lektorer som professorer. De lektorer som i dag benämns biträdande professorer bör dock få behålla denna titel, så länge de inte har befordrats till anställning som professor.

Antalet professorer kommer som följd av dessa förslag att öka kraftigt och inom några år fördubblas. Reformen kommer att ge möjligheter för relativt unga lärare/forskare att bli professorer och därmed att i ökad utsträckning påverka högskolans arbete. Ökningen av antalet professorer kommer också i ett annat avseende att leda till en modernisering av högskolan. Utvecklingen inom vetenskapen med en ständigt ökande kunskapsmassa gör ämnena allt svårare att överblicka för en enskild forskare. Mångfalden kommer i framtiden att avspeglas i en stor mängd professorer; den ännu rådande uppfattningen inom vissa fakulteter att endast en person kan vara företrädare för ett ämne kommer att framstå som irrelevant. Reformen innebär även att det som redan i dag är ett faktum, nämli-

gen att det finns professorer med olika grad av pedagogisk, vetenskaplig och annan skicklighet, kommer att bli en självklarhet.

I en lärares arbetsuppgifter får enligt högskolelagen ingå att handha utbildning, forskning eller konstnärligt utvecklingsarbete samt administrativa uppgifter. Fördelningen av arbetsuppgifter är en lokal arbetsledningsfråga. Omfattningen av de olika lärarkategoriernas undervisningskyldighet regleras dock i kollektivavtal. Det finns en tradition inom högskolan att i första hand utse professorer till handledare inom forskarutbildningen och till olika ledningsuppdrag. Med fler professorer kan forskning, handledning av doktorander, ledningsuppdrag och uppgifter inom grundutbildningen fördelas på ett mer flexibelt sätt. Då kan också större hänsyn tas till den enskilda lärarens kvalifikationer och intressen, och arbetsuppgifterna kan fördelas över tid med hänsyn till lärarens hela arbetssituation. En sådan flexibilitet och en jämnare fördelning av arbetsuppgifter mellan olika lärarkategorier främjar en god kvalitet i verksamheten. Regeringen förutsätter att en sådan utjämning kommer att ske och konstaterar att det kommer att finnas anledning att ompröva nu gällande kollektivavtal, som föreskriver mycket låg undervisningskyldighet för professorer.

Professorers anställningsskydd

Den som i dag anställs som professor har ett särskilt långtgående anställningsskydd enligt 3 kap. 4 § högskolelagen. Enligt bestämmelsen kan en professor skiljas från tjänsten endast om professorn genom brott eller grovt eller upprepat åsidosättande av tjänsteallganden har visat sig uppenbart olämplig att inneha tjänsten eller har uppnått gällande pensionsålder eller annars enligt lag är skyldig att avgå med pension.

Bestämmelsen infördes i högskolelagen den 1 juli 1993. Dessförinnan gällde att de flesta professorer som tillsattes av regeringen anställdes med fullmakt. En del professorer, t.ex. vid forskningsråden, tillsattes med förordnande, liksom de professorer som tillsattes lokalt av rektorsämbetet. En fullmaktsanställd professor kunde inte sägas upp enligt lagen om anställningsskydd (1982:80) och hade en större anställningstrygghet än en professor med tillsvidareanställning.

Den 1 juli 1993 togs regeringens rätt att inrätta och tillsätta professorer vid universitet och högskolor bort och fullmaktssystemet upphörde; regeringens rätt att inrätta professorer av nationellt intresse har sedermera återinförts. I den högskolelag som trädde i kraft samma dag infördes den ovan nämnda bestämmelsen om professorers anställningstrygghet. Bestämmelsen angavs ha sin grund i önskemål att ge dem som därefter anställdes som professor vid universitet och högskolor den anställningstrygghet som ansågs vara väsentlig för integriteten i forskning och undervisning. Bestämmelsen utformades med förebild i föreskriften i 11 kap. 5 § regeringsformen om de grunder som kan föranleda att en ordinarie domare skiljs från sin domartjänst. Någon rätt att, såsom gäller för domare, förflytta professorer finns dock inte. Grunderna för att skilja en professor från tjänsten ansluter nära till de grunder som vid den tidpunkten gällde för direkt avsked av statligt anställda.

Vid den remissbehandling av utredningen som föregick införandet av den nya högskolelagen år 1993 framfördes synpunkter av innebörd att professorer inte borde ha ett så starkt anställningsskydd som övervägdes. Enligt regeringens uppfattning finns det nu flera skäl att ompröva frågan.

Ett skäl är att det i denna proposition läggs fram förslag om rätt till befordran till en anställning som professor. Förslaget kommer att leda till att det anställs många fler professorer än i dag. Det vore enligt regeringens mening orimligt att en så stor del av lärarkåren skulle åtnjuta ett anställningsskydd som avviker från allmänt tillämpliga regler på arbetsmarknaden. Ytterligare ett skäl är att inte bara professorer utan även andra lärare skall delta i och ha ansvar för att en hög kvalitet nås i såväl forskning som undervisning.

Det är självfallet angeläget att de högskoleanställda som arbetar med forskning och utbildning är skyddade mot godtyckliga åtgärder som direkt eller indirekt kan beskära den vetenskapliga friheten eller lärarens integritet vid undervisningen. Principen om forskningens frihet har därför kommit till uttryck i 1 kap. 6 § högskolelagen. Det sägs där att forskningsproblem får väljas fritt, att forskningsmetoder får utvecklas fritt och att forskningens resultat får publiceras fritt.

Här kommer också arbetstagarnas skydd mot ogrundade uppsägningar in i bilden. I praktiken skulle den vetenskapliga friheten kunna komma att begränsas, om arbetsgivaren hade rättsliga möjligheter att vidta uppsägningar i syfte att på ett otillbörligt sätt påverka den anställde i hans eller hennes arbete med forskning och undervisning. Uppsägningar av den naturen måste emellertid anses oförenliga med den allmänt tillämpliga lagen om anställningsskydd. En tillsvidareanställning kan sägas upp av arbetsgivaren bara om det finns saklig grund för åtgärden (7 §), och ett avskedande förutsätter att arbetstagaren har grovt åsidosatt sina åligganden mot arbetsgivaren (18 §). Lagen om anställningsskydd innehåller också garantier för en objektiv prövning av en uppsägning eller ett avskedande. Den fackliga organisationen har möjlighet att begära överläggningar och förhandlingar med arbetsgivaren om en medlem skilts från anställningen eller om arbetsgivaren överväger att vidta en sådan åtgärd. Ytterst kan saken föras till domstol, och arbetsgivaren måste då bevisa att det funnits laga grund för att säga upp eller avskeda arbetstagaren. Domstolen har möjlighet att ogiltigförklara rättsstridiga avskedanden och uppsägningar som är hänförliga till arbetstagarens person. En arbetsgivare som bryter mot anställningsskyddslagen ådrar sig också en skyldighet att betala skadestånd.

Det kan tilläggas att de särregler som tidigare gällt vid avskedande av offentligt anställda i många fall har tagits bort under senare år. Ett motiv för ändringarna har då varit att bedömningsgrunderna egentligen har varit desamma i de författningar som gällt offentligt anställda och de allmänna reglerna i lagen om anställningsskydd (prop. 1993/94:65 s. 92 ff.). De flesta särreglerna har slopats vid tillkomsten av 1994 års lag om offentlig anställning. Dessutom är anställningsskyddslagens bestämmelser om avskedande tillämpliga på arbetstagare som är anställda med fullmakt, se 7 § lagen (1994:261) om fullmaktsanställning.

Mot den bakgrunden måste reglerna i lagen om anställningsskydd anses utgöra en tillräcklig garanti för att uppsägningar och avskedanden inte

kan ske på ett sätt som hotar integriteten i forskning och utbildning. Regeringen anser att särreglerna i 3 kap. 4 § högskolelagen därför skall upphävas; en lagändring kan dock bara ta sikte på den som anställs efter det att de nya reglerna har trätt i kraft. Ett förslag av den nu angivna innebörden skall granskas av Lagrådet, och något författningsförslag läggs inte fram i den här propositionen. I stället tänker regeringen inom kort presentera en lagrådsremiss där det föreslås att 3 kap. 4 § högskolelagen upphävs, och regeringen avser att sedan återkomma till frågan i anslutning till budgetpropositionen för år 1998.

7.1.2 Lektor, adjunkt och forskarassistent

Regeringens förslag: I högskolelagen skall anges att en lektor, utöver vetenskaplig kompetens, skall ha pedagogisk skicklighet. Vidare skall ”annan yrkesskicklighet” införas som en ny behörighetsgrund för anställning som lektor.

Regeringens bedömning: En tillsvidareanställd adjunkt som är behörig att anställas som lektor skall anställas som lektor. Därutöver skall en tillsvidareanställd adjunkt som har visat särskild pedagogisk skicklighet eller särskild skicklighet avseende ledning, utveckling eller samverkan kunna anställas som lektor.

En ansökan om befordran till lektor bör beredas av fakultetsnämnd eller motsvarande organ på samma sätt som vid ett vanligt anställningsförfarande.

En första anställning som lektor eller adjunkt bör kunna tidsbegränsas till högst ett år.

Vissa av de särskilda reglerna om tidsbegränsad anställning för lärare i högskolan bör avskaffas.

En högskola bör kunna besluta om tidsbegränsad anställning som adjunkt eller lektor för en lärare som är tillsvidareanställd vid en annan högskola. En sådan anställning bör vara begränsad till högst tre år

Anställning som forskarassistent bör tidsbegränsas till högst fyra år.

Utredningens förslag: I Högskollärarytredningen föreslås två tillägg till nuvarande behörighetskrav för anställning som lektor. I fråga om vetenskaplig kompetens bör möjligheten att värdera också kompetens som motsvarar doktorsexamen införas. Vidare bör ”kompetens av annat slag”, dvs. yrkeserfarenhet förvärvad utanför högskolan, införas som ett alternativ till behörighetskravet vetenskaplig kompetens. En högskoleadjunkt skall kunna befördras till högskolelektor på enbart pedagogiska eller lednings-, utvecklings- och samverkansmeriter.

En första anställning som högskoleadjunkt skall kunna tidsbegränsas till tre år i likhet med vad som i dag gäller för ett första förordnande som högskolelektor. Vissa av de särskilda reglerna om tidsbegränsad anställning för lärare i högskolan föreslås avskaffas. Den som är anställd tillsvidare som lärare vid en högskola föreslås ha rätt till tjänstledighet upp till tre år för att arbeta som lärare vid en annan högskola, inom eller utom landet. Anställning som biträdande högskolelektor (nuvarande forskar-

assistent) föreslås tidsbegränsas till högst fyra år, i stället för sex år som är fallet i dag.

Remissinstanserna: Majoriteten av de remissinstanser som yttrat sig i frågan är negativa till förslaget att införa ”kompetens av annat slag” som ett alternativ till behörighetskravet vetenskaplig kompetens för anställning som lektor. *Högskoleverket, Lärarhögskolan i Stockholm* och *Skolverket* tillstyrker däremot förslaget.

Flera remissinstanser, bl.a. *Lunds universitet, Göteborgs universitet, Karolinska institutet, Högskolan i Växjö, Luleå tekniska universitet* och *Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet*, avstyrker förslaget att en odisputerad adjunkt skall kunna befordras till högskolelektor. De menar att en högskolelektor skall ha doktorsexamen. De påpekar också att förslaget till lokal befordran av adjunkt till lektor motverkar rörlighetsmålet.

TCO och flera *SACO*-förbund, däribland *Sveriges Universitetslärarförbund*, motsätter sig utredningens förslag om möjlighet till tidsbegränsning i högst tre år av den första anställningen som högskoleadjunkt. Ett antal remissinstanser, bl.a. *Göteborgs universitet, Karolinska institutet* och *Sveriges Universitetslärarförbund* anser att fyra år ger en biträdande högskolelektor (nuvarande forskarassistent) för kort tid för vetenskaplig och pedagogisk meritering.

Remissopinionen är delad vad gäller utredningens förslag om rätt till tjänstledighet i tre år för anställning som lärare vid annan högskola. Flera instanser ser risker med förslaget, framför allt framväxten av ett komplicerat vikariatssystem.

Skälen för regeringens förslag och bedömning: Regeringen anser att lärarkategorierna lektor, adjunkt och forskarassistent bör bevaras, men med delvis ändrade behörighets- och anställningsvillkor. Motiven för detta redovisas i det följande. Inledningsvis skall dock framhållas att regeringen anser att benämningarna lektor och adjunkt bör behållas och inte, såsom utredningen föreslagit, förses med prefixet ”högskole”. Eftersom benämningen forskarassistent är väl etablerad, finns inte heller skäl att ändra denna.

Lektor

De nya regler som regeringen föreslår beträffande befordran av lektor till professor har behandlats i avsnitt 7.1.1.

I en lektors arbetsuppgifter skall normalt ingå både utbildning och forskning. I högskolelagen ställs krav på vetenskaplig kompetens för anställning som lektor, då det inte är fråga om konstnärlig verksamhet. Kravet på pedagogisk skicklighet framgår endast av högskoleförordningen. Som tidigare framhållits vill regeringen understryka betydelsen av pedagogisk skicklighet hos högskolelärarna och föreslår därför att kravet på pedagogisk skicklighet för anställning som lektor, på samma sätt som redan gäller för anställning som professor, föreskrivs i lagen.

För vissa utbildningar inom högskolan, t.ex. inom teknik-, vård-, undervisnings- och medieområdena, behövs lärare med erfarenhet från yrkesområdet i fråga. När det gäller forskning och utvecklingsarbete är det

också viktigt att högskolan tillförs kompetens och impulser utifrån. I likhet med utredningen anser regeringen inte att det behöver skapas särskilda lärarkategorier, såsom ”tekniklektor”, ”industrilektor” eller ”metodiklektor” för detta ändamål. I stället bör det vara möjligt att ersätta kravet på vetenskaplig kompetens med krav på annan yrkeserfarenhet, dvs. kompetens förvärvad utanför högskolan, för behörighet som lektor. Regeringen föreslår därför att ytterligare en behörighetsgrund införs för anställning som lektor, nämligen ”annan yrkesskicklighet”. Därmed menas skicklighet förvärvad genom yrkesverksamhet utanför högskolan. Yrkeskickligheten skall naturligtvis anknyta till det ämne inom vilket läraren skall arbeta vid högskolan.

I propositionen Universitet och högskolor – frihet för kvalitet (prop. 1992/93:1) uttalas att en lektor som har avlagt doktorsexamen eller motsvarande är vetenskapligt kompetent. I högskoleförordningen anges emellertid endast att lektor skall ha avlagt doktorsexamen. Regeringen anser, i likhet med utredningen, att högskoleförordningen bör förtydligas så att det framgår att vetenskaplig kompetens för lektor skall innebära avlagd doktorsexamen eller motsvarande vetenskapliga kompetens. Detta innebär att utländsk forskarutbildning, licentiatexamen enligt äldre bestämmelser och övrig vetenskaplig meritering utan avlagd doktorsexamen, t.ex. inom industriforskning, också, efter prövning, bör kunna ge vetenskaplig behörighet som lektor.

Individuell befordran av adjunkt till lektor

Högskolans nuvarande lärarorganisation har ofta kritiserats för att inte ha tillräckliga karriärmöjligheter. I dag saknas t.ex. helt befordringsmöjligheter för adjunkter som inte gått igenom forskarutbildning. Ett väl fungerande karriärsystem är avgörande för om högskolelärarna skall kunna fullgöra sina arbetsuppgifter med engagemang, effektivitet och framgång. Liksom utredningen anser regeringen det därför angeläget att ge möjligheter till befordran av adjunkter. En tillsvidareanställd adjunkt som är behörig att anställas som lektor skall således anställas som lektor. Den som söker anställning som adjunkt men är behörig att anställas som lektor skall direkt kunna anställas som lektor.

Ett lärosätes kvalitet är i lika hög grad avhängig av den utbildning som erbjuds som av den forskning som bedrivs. Som tidigare framhållits är det därför viktigt att pedagogiska meriter värderas lika högt som de vetenskapliga vid nyanställning och befordran. Lärarrollen förändras också i takt med att informationstekniken utvecklas och nya arbetssätt, som t.ex. problembaserad inlärning, växer fram. Högskolans lärare skall inte bara ha tillräcklig kompetens för att undervisa; de behöver också ha ett stort intresse för undervisning. Lärarna måste därför ges incitament att till utveckling och förnyelse av utbildningens innehåll, metoder och arbetssätt. De lärare som prioriterar undervisningen bör visas uppskattning på liknande sätt som de lärare som prioriterar forskningen premieras i dag. En tillsvidareanställd adjunkt som har visat särskild pedagogisk skicklighet skall därför kunna anställas som lektor.

Högskolan har under senare tid genom statsmakternas beslut blivit allt mer decentraliserad, något som ställer annorlunda och delvis nya krav på ledningsinsatser. Goda ledare är viktiga för att säkerställa högskolans fortsatta utveckling. Trots detta har ledarskapsförmåga hittills som regel varken efterfrågats eller värdesatts vid anställning av lärare. Vidare har förutsättningarna för högskolan som utbildningsanordnare förändrats. Högskolan utsätts för konkurrens på ett annat sätt än tidigare, bl.a. från andra utbildningsverksamheter och utländska lärosäten. Högskolans verksamhet måste därför fortsätta att utvecklas, t.ex. genom utformning av nya utbildningar. Högskolan har i dag en mer central roll i samhällsutvecklingen än tidigare och har numera också i uppgift att samverka med samhället i övrigt. Förtjänstfulla insatser på detta område, som t.ex. utveckling av ett varaktigt samarbete, bör uppmärksammas. Regeringen anser följaktligen, i likhet med utredningen, att skicklighet avseende verksamhets- och personalledning, utveckling av högskolans verksamhet och samverkan med samhällslivet utanför högskolan skall kunna premieras. En tillsvidareanställd adjunkt som har visat särskild skicklighet i något av dessa avseenden skall därför kunna anställas som lektor.

En ansökan om befordran till lektor bör beredas av fakultetsnämnden eller motsvarande organ på samma sätt som vid ett vanligt anställningsförfarande för lektor (se avsnitt 7.2.2).

Det bör framhållas att en högskola självfallet inte kan tillämpa dessa nya grunder för individuell befordran av en adjunkt till lektor vid anställning av någon som inte är adjunkt vid högskolan.

Tidsbegränsade anställningar av lektor och adjunkt

I högskoleförordningen finns en rad bestämmelser om möjlighet att tidsbegränsa anställningar för olika kategorier av lärare. Regeringen anser inte att högskolans särart kräver så många undantag från de allmänna reglerna om tidsbegränsad anställning i lagen om anställningsskydd och i anställningsförordningen (1994:373). I princip bör de regler som gäller för den övriga arbetsmarknaden också kunna tillämpas inom högskolan. Om ett långvarigt behov av lärare inom ett ämnesområde kan förutses, är det enligt regeringens mening rimligt att fler lärare tillsvidareanställs. Högskolorna bör således sträva efter att öka antalet lärare med tillsvidareanställning. Dessa lärare är normalt mer delaktiga i högskolans hela verksamhet än vad tillfälligt anställda lärare är. Denna anställningsform innebär också en trygghet för arbetstagaren. Med denna utgångspunkt bör vissa av de särskilda reglerna om tidsbegränsad anställning för lärare i högskolan avskaffas.

Tidsbegränsad första anställning

Högskolläroretredningen menar att möjligheten att tidsbegränsa den första anställningen som lektor till högst tre år bör kvarstå. Vidare föreslår utredningen att även en första anställning som adjunkt skall kunna tidsbegränsas till högst tre år.

Regeringen anser, som nämnts, att tillsvidareanställning bör vara den normala anställningsformen inom högskolan. I lagen om anställningsskydd anges att avtal får träffas om tidsbegränsad provanställning, om provotiden är högst sex månader. Med tanke på högskolans speciella arbetsformer kan det finnas behov av en längre provotid än så, men den bör inte vara längre än ett år.

Det kan också anföras att högskolan har behov av lärare med yrkeserfarenhet, t.ex. från näringslivet inom tekniska utbildningar. Eftersom sökande som är verksamma utanför utbildningsområdet kan ha en svårbedömd undervisningsskicklighet är det rimligt att en första anställning kan få tidsbegränsas. Detta bör gälla vid anställning både som adjunkt och lektor. Under denna tid får lärosätet möjlighet att bedöma bl.a. lärarens pedagogiska skicklighet och kan få ett underlag för ett ställningstagande i fråga om tillsvidareanställning.

Regeringen anser således att en första anställning som lektor respektive adjunkt bör få tidsbegränsas till högst ett år.

Andra regler om tidsbegränsad anställning

Många lärare utför, inom ramen för sin anställning, under en begränsad tid arbetsuppgifter som finansieras av forskningsråd eller andra finansierare. Dessa lärares normala arbetsuppgifter måste då utföras av andra lärare. Om de samlade behoven vid arbetsenheten kan förväntas bestå över en längre tid, är det lämpligt att tillsvidareanställa fler lärare. I annat fall kan nya lärare behöva anställas för en begränsad tid. Detta behov bör tillgodoses på samma sätt som på arbetsmarknaden i övrigt, t.ex. genom vikariat. Regeln om anställning av lärare under begränsad tid för fullgörande av arbetsuppgifter som normalt ankommer på andra arbetstagare bör därför, i enlighet med utredningens förslag, utgå ur högskoleförordningen.

Regeln om anställning under begränsad tid av lektor för långsiktig kunskapsuppbyggnad finansierad med externa medel bör också, såsom utredningen föreslår, utgå. Även här kan de möjligheter till tidsbegränsad anställning som redan finns på arbetsmarknaden i övrigt användas, t.ex. projektanställning.

Det förekommer att arbetstagare som vikarie utför vissa arbetsuppgifter som de saknar behörighet för. Det bör framhållas att en vikariatsanställning under vissa förutsättningar övergår i en tillsvidareanställning enligt 5 § andra stycket lagen om anställningsskydd. Detta torde dock inte innebära att arbetstagarna är tillförsäkrade de arbetsuppgifter som de utförde när tillsvidareanställningen började.

Flera studier visar att den geografiska rörligheten bland högskolelärare och forskare är liten. Ett mått på lärarnas rörlighet är andelen lärare med doktorsexamen som disputerat vid den högskola där de tjänstgör. Högskollärarytredningen redovisar att av de lärare som hade doktorsexamen och som i oktober 1995 var anställda vid statliga högskolor med forskningsresurser hade drygt tre fjärdedelar disputerat vid det lärosäte där de var anställda. Variationen var dock stor mellan olika lärarkategorier; professorerna uppvisade mest rörlighet.

Det är väsentligt för kvaliteten i forskning och grundutbildning att lärares rörlighet mellan lärosäten ökar. För att stimulera denna rörlighet avser regeringen att, i enlighet med utredningens förslag, underlätta för högskolorna att för en begränsad tid anställa lärare från andra högskolor. Ett lärosäte bör således kunna besluta om tidsbegränsad anställning som lektor eller adjunkt för en lärare som är tillsvidareanställd vid en annan högskola. En sådan anställning bör vara begränsad till högst tre år. Om en adjunkt vid en högskola anställs som lektor vid en annan högskola, bör vanligt anställningsförfarande för lektor tillämpas (se avsnitt 7.2.2).

Regeringen konstaterar att de regler om rätt till tjänstledighet som finns i t.ex. tjänstledighetsförordningen (1984:111) och i gällande kollektivavtal ger en tillsvidareanställd lärare möjligheter att vara ledig för en tidsbegränsad anställning.

Forskarassistent

Regeringen avser att i budgetpropositionen för år 1998 lägga fram förslag om en effektiviserad forskarutbildning. Forskarutbildningen bör vara en väl planerad utbildning, som kan genomföras inom den stipulerade tiden om fyra år. Avhandlingen bör ses som ett gesällprov inför fortsatt forskning. Det är således av vikt att de nyexaminerade doktorer som högskolan vill rekrytera får möjlighet att meritiera sig både vetenskapligt och pedagogiskt. Enligt regeringens bedömning ger anställning som forskarassistent möjligheter till detta.

För att anställningen som forskarassistent skall fylla sin funktion för rekryteringen är det naturligt att den är tidsbegränsad. I dag får anställningen innehas under högst sex år, med möjlighet till förlängning om det finns särskilda skäl. För att komma ett så stort antal nyblivna doktorer till del som möjligt, bör anställningen inte sträckas ut alltför långt i tiden. Regeringen anser därför, i likhet med Högskollärarytredningen, att anställning som forskarassistent bör tidsbegränsas till högst fyra år. Det bör dock även fortsättningsvis finnas möjlighet till förlängning om särskilda skäl föreligger, såsom sjukdom eller föräldraledighet.

För behörighet till anställning som forskarassistent krävs i dag avlagd doktorsexamen. Högskoleförordningen bör förtydligas så att även motsvarande utländska examen, efter prövning, kan ge behörighet.

Företräde till anställning som forskarassistent bör, liksom i dag, ges till sökande som har avlagt examen högst fem år före ansökningstidens utgång.

Regeringens bedömning: Lärarkategorierna nordisk respektive utländsk lektor bör avskaffas. Arbetsuppgifterna kan i stället utföras inom ramen för anställning som lektor eller adjunkt.

Möjligheten till adjungering bör vidgas från att gälla endast professor till att omfatta även lektor och adjunkt. Anställning som adjungerad lärare bör vara tidsbegränsad till högst tre år och kunna förnyas i ytterligare tre år.

Anställning som gästlärare bör vara tidsbegränsad till högst tre år.

Utredningens förslag: I Högskollärarytredningen föreslås att tjänst som nordisk respektive utländsk lektor ersätts av anställning som utländsk lärare. Vidare föreslås att möjligheten till adjungering utökas till att omfatta även andra lärarkategorier än professor. Anställning som gästlärare föreslås vara tidsbegränsad till högst tre år.

Remissinstanserna: Frågan om utländsk lärare har inte kommenterats av remissinstanserna. Flera remissinstanser välkomnar förslaget till adjungering av fler lärarkategorier. *Närings- och teknikutvecklingsverket (NUTEK)* menar att heltidsanställning som adjungerad lärare bör kunna komma ifråga. *Socialstyrelsen* delar denna uppfattning och föreslår en kortare tidsbegränsning av förordnandet i dessa fall.

Skälen för regeringens bedömning: Utöver professor, lektor, adjunkt och forskarassistent finns det ett antal andra lärarkategorier inom högskolan. Dessa behandlas i det följande.

Nordisk och utländsk lektor

Under lång tid har det funnits tidsbegränsade anställningar som utländsk respektive nordisk lektor. Det är angeläget att högskolorna även i fortsättningen skall kunna få impulser från andra länder och språkområden genom att rekrytera lärare därifrån. Motiven för tidsbegränsningen – att man härigenom försäkras om personer med helt aktuell kunskap i det berörda språket – har emellertid försvagats med dagens kommunikationsmöjligheter. Som ett led i en strävan att förenkla lärarorganisationen bör de ovannämnda anställningarna avskaffas och samma regler gälla för nordiska och andra utländska lärare som för övriga lärare i högskolan. Ett ytterligare skäl för denna förändring är de krav som EG-rätten ställer. EG-domstolen har i tre rättsfall slagit fast att en regel som ger generell möjlighet att tidsbegränsa anställningsavtal för utländska lärare, när en sådan möjlighet inte finns för andra lärarkategorier, är att anse som otillåten diskriminering (mål C 33/88 Allué I, REG 1989, s. 1606, mål C 259/91 Allué II, REG 1993, s. 4330, mål C 272/92 Spotti, REG 1993, s. 5202).

Högskollärarytredningen föreslår att en särskild anställning som utländsk lärare införs. Regeringen konstaterar dock att inom ramen för det regelverk som nu föreslås för lektorer och adjunkter kommer det att vara möjligt att på ett likformigt sätt avtala om en första anställning för högst ett år för såväl svenska som utländska medborgare (se avsnitt 7.1.2).

Adjungerad lärare

Högskolorna har under ett antal år haft möjlighet att knyta till sig kvalificerade personer med huvudsaklig sysselsättning utanför högskolan ge-

nom att anställa dem som adjungerade professorer. De adjungerade professorerna är av stor betydelse för högskolornas samverkan med näringslivet och arbetslivet i övrigt. Det finns skäl att vidga möjligheterna till samarbete av detta slag till att omfatta även andra lärarkategorier. Högskolorna bör således, i enlighet med utredningens förslag, få möjlighet att inrätta tidsbegränsade anställningar också som adjungerad lektor respektive adjunkt.

Liksom fallet är nu beträffande adjungerad professor bör endast den kunna anställas som adjungerad lärare som har sin huvudsakliga verksamhet utanför högskolan. Med huvudsaklig verksamhet menas minst 50 procent av arbetstiden. Anställning som adjungerad lärare bör, i likhet med vad som gäller för adjungerad professor, vara tidsbegränsad till tre år med möjlighet till förlängning i ytterligare tre år.

Timlärare, gästlärare m.m.

Tidsbegränsad anställning som timlärare kan i dag tillämpas i vissa fall, bl.a. om anställningen inte är särskilt omfattande eller om den avser kortare tid än ett år. Regeringen överväger att se över villkoren för tidsbegränsad anställning som timlärare.

När det gäller gästlärare skall förordnande i dag meddelas tills vidare, längst till viss tidpunkt. För att karaktären av gäst verkligen skall framgå, anser regeringen, liksom utredningen, att anställning som gästlärare bör tidsbegränsas till högst tre år. Tidsbegränsad anställning som s.k. gästprofessor har behandlats i avsnitt 7.1.1.

Undervisningsuppgifter skall normalt fullgöras av personer som är anställda som lärare. I vissa fall kan emellertid undervisning meddelas av andra anställda, såsom innehavare av doktorandtjänster, assistenter, amanuenser och kliniska assistenter. Vid Sveriges lantbruksuniversitet finns dessutom anställningar som statsagronom, statshortonom, statsveterinär och biträdande statsveterinär i vilka undervisning kan ingå. I denna proposition behandlas endast anställningar som lärare, och ovannämnda anställningar berörs således inte.

7.1.4 Arbetsuppgifter

Regeringens förslag: I en professors arbetsuppgifter skall det, utom inom det konstnärliga området, normalt ingå både utbildning och forskning.

En lärare skall följa, förutom utvecklingen inom det egna ämnesområdet, den samhällsutveckling i övrigt som har betydelse för lärarens arbete vid högskolan.

Regeringens bedömning: Det ankommer på varje högskola att fördela arbetsuppgifter mellan sina lärare i ett flerårsperspektiv.

Samtliga lärare bör medverka i grundutbildningen. Varje lärare med doktorsexamen eller motsvarande kompetens bör medverka i forskning/forskarutbildning.

Regeln om professorers utrymme för återkommande, längre sammanhängande perioder för forskning eller konstnärligt utvecklingsarbete bör utgå ur högskoleförordningen.

Utredningens förslag: Högskollärarytredningen föreslår ett tillägg i högskolelagen så att högskolans s.k. tredje uppgift syns i beskrivningen av lärarnas uppgifter.

Utredaren anser att det är den enskilda högskolans sak att fördela arbetsuppgifter mellan olika kategorier av lärare. Avvägningen mellan insatser inom grundläggande utbildning respektive forskning/forskarutbildning eller konstnärligt utvecklingsarbete kan i större utsträckning än i dag göras olika för olika lärare, även inom en och samma lärarkategori. Varje högskola skall, inom ramen för sin verksamhetsplanering, fördela arbetsuppgifter mellan sina lärare i ett flerårsperspektiv. Som en följd härav bör 4 kap. 5 § högskoleförordningen utgå, enligt vilken professorer skall beredas utrymme för återkommande, längre sammanhängande perioder för forskning eller konstnärligt utvecklingsarbete på heltid.

Remissinstanserna: För att utredningens mål med forskande lärare skall kunna uppnås efterlyser några remissinstanser, däribland *Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet*, *Stockholms universitet* och *Sveriges Universitetslärarförbund*, ett system med garanterad forskningstid i tjänsten, särskilt för den nya lärarkategori, biträdande lektor, som utredningen föreslår skall ersätta forskarassistent. *Riksrevisionsverket* efterlyser en diskussion om professorers deltagande i undervisningen.

Skälen för regeringens förslag och bedömning: Genom en ändring i högskolelagen, som trädde i kraft den 1 januari 1997, markerade statmakterna att universitet och högskolor vid sidan om utbildning och forskning också i ökad utsträckning bör samverka med det omgivande samhället, den s.k. tredje uppgiften.

Regeringen delar utredarens uppfattning att ett motsvarande omvärldsperspektiv bör synas i beskrivningen av de uppgifter som högskolans lärare skall utföra. Regeringen föreslår därför att ett tillägg görs i 3 kap. 1 § högskolelagen med innebörden att lärare vid universitet och högskolor inte bara skall följa utvecklingen inom det egna ämnesområdet utan också den samhällsutveckling i övrigt som har betydelse för lärarens arbete vid högskolan.

Det ankommer på varje högskola att fördela uppgifter inom utbildning, forskning och konstnärligt utvecklingsarbete samt administrativa uppgifter m.m. mellan sina lärare i ett flerårsperspektiv. Det skall härvidlag inte finnas någon direkt koppling mellan lärarkategori och arbetsuppgifter. Regeringen anser därför, i likhet med utredningen, att regeln om professorers utrymme för återkommande, längre sammanhängande perioder för forskning eller konstnärligt utvecklingsarbete bör utgå ur högskoleförordningen.

En grundläggande strävan måste vara att varje lärare tas i anspråk med hänsyn till hans eller hennes samlade – pedagogiska, vetenskapliga eller konstnärliga och övriga – kompetens och att läraren skall kunna utveckla hela sin kompetens inom ramen för anställningen. Uppgifter avseende ledning och utveckling av högskolans verksamhet och samverkan med samhällslivet utanför högskolan bör fördelas inom hela lärargruppen med hänsyn till varje lärares individuella kvalifikationer.

En viktig följd av dessa principer är att alla lärare med vetenskaplig kompetens, dvs. doktorsexamen eller motsvarande, bör medverka i såväl

grundläggande utbildning som forskning/forskarutbildning. I högskoleförordningen föreskrivs att varje lärosäte skall vinnlägga sig om att lärare av alla slag deltar i undervisningen inom grundläggande högskoleutbildning. I propositionen Universitet och högskolor – frihet för kvalitet (prop. 1992/93:1) uttalades att en professors ansvar skall omfatta såväl utbildning som forskning. Regeringens förslag i avsnitt 7.1.1 om befordran av lektorer till professorer understryker ytterligare betydelsen av pedagogisk meritering. Även med tanke på utbildningens anknytning till forskningen är det väsentligt att professorer deltar i grundutbildningen i större utsträckning än i dag. Regeringen föreslår därför ett förtydligande i högskolelagen med innebörden att det i en professors arbetsuppgifter, utom inom det konstnärliga området, normalt skall ingå såväl utbildning som forskning.

På motsvarande sätt bör övriga lärare med vetenskaplig kompetens medverka i högre grad i forskning/forskarutbildning. Förutsättningar finns sålunda för varje högskola att skapa en jämnare fördelning av arbetsuppgifter inom grundutbildning respektive forskning och forskarutbildning mellan olika kategorier av lärare. Som tidigare framhållits finns mot denna bakgrund anledning att ompröva nu gällande kollektivavtal angående undervisningskyldigheten för lärare inom olika kategorier.

Det är av vikt att de nyexaminerade doktorer som högskolan vill rekrytera får möjlighet att utvecklas till mer självständiga och etablerade forskare. Därför bör en forskarassistent även i fortsättningen ha tyngdpunkten i sitt arbete inom forskning/forskarutbildning. En forskarassistent bör naturligtvis också medverka i grundutbildningen för att meritera sig pedagogiskt.

7.2 Rekrytering och anställning

7.2.1 Rekryteringsmål

Regeringens förslag: Samtliga universitet och vissa statliga och enskilda högskolor skall ges mål avseende könsfördelningen bland nyrekryterade professorer. Målen skall gälla treårsperioder med början under perioden 1997-1999.

Vart och ett av dessa lärosäten skall ges ett enda samlat mål, beräknat utgående från rekryteringsunderlaget.

Regeringens bedömning: Om ett lärosäte inte uppfyllt det av regeringen fastställda rekryteringsmålet, kan regeringen komma att föreslå att medel skall reserveras inom lärosätets anslag för forskning och forskarutbildning. Medlen bör endast få användas för kostnader för ytterligare nyanställda professorer av underrepresenterat kön.

Varje universitet och högskola, utom de konstnärliga, bör få i uppdrag att fastställa egna mål avseende könsfördelningen bland nyrekryterade lärare inom övriga lärarkategorier under treårsperioder med början 1997-1999.

Utredningsförslag: *Högskollärarytredningen* anför att det är rimligt att regeringen anger mål avseende könsfördelningen bland de professorer som rekryteras under kommande perioder. Vidare framhålls att uppnående av jämställdhetsmål får uppfattas som en nödvändig förutsättning för ökad kvalitet i en vid och långsiktig mening. Utredningen utgår därför från att den relativa framgången när det gäller att nå dessa mål – som till avsevärd del blir beroende av lokala ambitioner – tillmäts betydelse vid statsmakternas resursfördelning. Utredningen anför att varje högskola, utöver av statsmakterna fastställda mål, bör fastställa egna rekryteringsmål, t.ex. mål för lärarrörligheten avseende rekrytering av lärare som disputerat vid andra lärosäten.

På uppdrag av regeringen har *Högskoleverket* i rapporten *Rekryteringsmål för kvinnliga professorer (1997:9 R)* lämnat ett underlag för beräkning av sådana mål. Enligt verket ger det totala antalet docentkompetenta lektorer vid fakulteterna i landet en god uppfattning av rekryteringsunderlaget för professorer.

I rapporten redovisas förslag till mål för lärosätena för perioden 1997-1999. Målen bör enligt verket höjas för efterföljande perioder i takt med att andelen kvinnor på lägre nivåer ökar. För varje lärosäte kan ett samlat mål fastställas för andelen kvinnor bland de nyrekryterade professorerna under perioden. Detta mål bör beräknas efter dels andelen kvinnor bland docentkompetenta lektorer vid fakulteterna i landet, dels den nuvarande fördelningen av lärosätets professorer över fakulteterna. Enligt *Högskoleverket* skulle målen då preliminärt bli de som anges i följande tabell.

Tabell 1. Preliminära rekryteringsmål enligt förslag från *Högskoleverket*

Högskola	Professorer 1996		Rekryteringsmål för 1997 - 1999
	antal	andel kvinnor	
Uppsala universitet	261	5%	22%
Lunds universitet	323	9%	19%
Göteborgs universitet	223	10%	22%
Stockholms universitet	203	16%	21%
Umeå universitet	143	7%	22%
Linköpings universitet	131	6%	17%
Karolinska institutet	152	7%	23%
Kungl. Tekniska högskolan	150	2%	6%
Luleå tekniska universitet	49	2%	8%
Chalmers tekniska högskola	107	4%	6%
Högskolan i Jönköping	8	0%	20%
Handelshögskolan i Stockholm	35	0%	20%
Sveriges lantbruksuniversitet	143	10%	26%

Eftersom lärosäten kan planera eller förutse en rekrytering med en annan fördelning över fakulteterna än den nuvarande, anser *Högskoleverket* att en dialog bör föras mellan Utbildningsdepartementet och lärosätena beträffande de preliminära målen så att justeringar vid behov kan göras, innan mål slutligt fastställs.

Remissinstanserna: Bland de remissinstanser som har kommenterat Högskollärarytredningens avsnitt om rekryteringsmål är opinionen delad. *Stockholms universitet, Karolinska institutet* och *Naturvetenskapliga forskningsrådet* avstyrker utredningens förslag. De menar bl.a. att målen bör fastställas lokalt för att de inte skall bli orealistiska och därmed ogenomförbara. *Göteborgs universitet, Linköpings universitet, Medicinska forskningsrådet* och *Riksrevisionsverket* är positiva till förslaget om rekryteringsmål. Dessa instanser anför bl.a. att rekryteringsmål är i linje med mål- och resultatstyrningen i övrigt.

Högskoleverkets rapport har inte remissbehandlats. *Arbetsgruppen för jämställdhet inom högre utbildning och forskning (JÄST-gruppen)* har emellertid på eget initiativ yttrat sig över verkets förslag. JÄST-gruppen är mycket positiv till att rekryteringsmål ställs upp och anser att graden av måluppfyllelse bör påverka statsmakternas framtida tilldelning av resurser för enskilda universitet och högskolor. För att rekryteringsmålen skall verka pådrivande måste de dock enligt JÄST-gruppen sättas högre än andelen kvinnor bland docentkompetenta lektorer.

Skälen för regeringens bedömning: Regeringen anser, liksom Högskollärarytredningen, att det endast är syftet att uppnå jämställdhet som har den karaktären att särskilda, av statsmakterna fastställda, mål för rekryteringen av lärare bör fastställas.

Som tidigare framhållits råder det en stor obalans mellan könen i den akademiska världen. För att påskynda utvecklingen bl.a. mot en jämnare könsfördelning bland högskolans lärare lade regeringen år 1995 fram propositionen *Jämställdhet mellan kvinnor och män inom utbildningsområdet* (prop. 1994/95:164, bet. 1994/95:UbU18, rskr. 1994/95:405). Som en följd av propositionen har en rad åtgärder vidtagits; bl.a. har nya resurser fördelats för att öka antalet kvinnliga professorer, forskarassistenter och post-doc-stipendiater.

Regeringen anmälde i jämställdhetspropositionen sin avsikt att för varje lärosäte sätta upp ett mål för könsfördelningen bland nyrekryterade professorer. Sådana mål är ägnade att stimulera ett långsiktigt och systematiskt jämställdhetsarbete på alla nivåer; för att ett lärosäte skall kunna uppnå målen måste åtgärder vidtas såväl inom grundutbildning och forskarutbildning som inom den fortsatta akademiska karriären.

Varje lärosäte har ansvar för att analysera problemen och finna de medel som inom olika områden och vid olika institutioner är mest ändamålsenliga för att åstadkomma en jämnare könsfördelning. Möjligheten till positiv särbehandling, som framgår av bestämmelserna i jämställdhetslagen (1991:433) och 4 kap. 15 a § högskoleförordningen, ingår bland de metoder ett lärosäte kan använda för att uppnå sitt rekryteringsmål. Ett sådant mål bör inte avse ett alltför litet antal rekryteringar och bör därför ställas upp för hela lärosätet och för treårsperioder.

Universiteten och vissa högskolor med enskild huvudman, nämligen Chalmers tekniska högskola AB, Handelshögskolan i Stockholm och Stiftelsen Högskolan i Jönköping, har i dag rätt att självständigt anställa professorer. Dessa lärosäten bör få rekryteringsmål, med undantag för Handelshögskolan i Stockholm som inte har något statligt anslag för forskning och forskarutbildning.

Regeringen avser därför att för Uppsala, Lunds, Göteborgs, Stockholms, Umeå och Linköpings universitet, Karolinska institutet, Kungl. Tekniska högskolan, Luleå tekniska universitet, Sveriges lantbruksuniversitet, Chalmers tekniska högskola AB och Stiftelsen Högskolan i Jönköping sätta upp mål för andelen nyrekryterade professorer av under-representerat kön.

Mindre och medelstora högskolor kan för närvarande anställa professorer antingen efter prövning hos Högskoleverket eller i samarbete med ett universitet. I denna proposition föreslås i avsnitt 7.1.1 att alla statliga högskolor själva skall få anställa professorer, utan prövning hos Högskoleverket, och få befordra lektorer till professorer. Flera av de medelstora högskolorna börjar uppnå en sådan storlek inom både grundutbildning och forskning att de kan förväntas anställa ett inte obetydligt antal professorer de närmaste åren och inom några år också ansöka om universitetsstatus. Dessa högskolor bör också ges rekryteringsmål.

Regeringen avser därför att sätta upp rekryteringsmål även för högskolorna i Karlstad, Växjö och Örebro samt för Mitthögskolan.

Målet för vart och ett av dessa lärosäten kommer att beräknas utgående från en uppskattning av rekryteringsunderlaget, dvs. dels andelen kvinnor respektive män bland det totala antalet docentkompetenta lektorer vid fakulteterna i landet, dels den nuvarande fördelningen av lärosätets professurer över fakulteterna. Målen bör gälla för perioden 1997-1999 och bör kunna höjas inför efterföljande treårsperioder.

Rekryteringsmål baserade på den uppskattning av rekryteringsunderlaget som beskrivits ovan kommer att verka pådrivande. I särskilt hög grad gäller detta för de medicinska, humanistiska och samhällsvetenskapliga fakulteterna. Vid de tekniska och naturvetenskapliga fakulteterna bör stora ansträngningar riktas mot att höja andelen kvinnor inom rekryteringsunderlaget. Detta framgår av följande uppgifter, hämtade ur Högskoleverkets rapport (adjungerade och konstnärliga professorer ingår inte).

Tabell 2. Andelen kvinnor bland nyanställda professorer vid de fem största fakulteterna m.m.

Fakultet	Professorer totalt 1996		Nya professorer 1985-92 1993-95		Doc.komp. lekt. 1996	
	antal	andel kv.	andel kv.	andel kv.	antal	andel kv.
Humaniora	179	19%	19%	16%	335	35%
Samhällsvetenskap	248	8%	14%	11%	431	20%
Medicin	502	6%	6%	8%	408	23%
Naturvetenskap	277	6%	3%	10%	425	12%
Teknik	413	3%	3%	7%	411	6%
Samtliga fakulteter	1942	7,7%	7,3%	11,7%	2192	19,1%

För vart och ett av de ovan angivna lärosätena kommer för perioden 1997-1999 ett preliminärt rekryteringsmål (procentmål) att anges i budgetpropositionen för år 1998. Även om första halvåret av treårsperioden har gått, är det ändamålsenligt att målen avser hela budgetperioden. Regeringen angav i direktiven till universitetens och högskolornas fördjupade anslagsframställningar för perioden 1997-1999 att lärosätena skulle ange vilka rekryteringsmål de ansåg vara rimliga samt analysera vilka

hinder som fanns för att uppnå högre mål. Endast några få lärosäten följde regeringens direktiv. Innan de definitiva målen anges i regleringsbrevet för år 1998 kommer universiteten och högskolorna att beredas ett nytt tillfälle att yttra sig. Härigenom kan målen anpassas till lärosätenas långsiktiga planering när det gäller bl.a. utvecklingen av olika vetenskapsområden och därmed antalet professorer som kan förutses bli anställda inom olika områden.

Regeringen avser därutöver att ge varje lärosäte, utom de konstnärliga vilka har en alltför liten rekrytering, i uppdrag att sätta upp egna mål avseende könsfördelningen bland nyrekryterade inom övriga lärarkategorier. Dessa mål skall utgå från andelen kvinnor och män i rekryteringsunderlaget för respektive kategori och skall avse treårsperioder med början under perioden 1997 - 1999.

Lärosätena skall i sina årsredovisningar redovisa de åtgärder som vidtagits för att nå en jämnare könsfördelning bland professorer och inom övriga lärarkategorier. Måluppfyllelsen skall rapporteras efter treårsperiodens slut. Närmare bestämmelser om vilka uppgifter som skall lämnas i årsredovisningen kommer att anges i regleringsbrev.

I likhet med Högskollärarytredningen och JÄST-gruppen anser regeringen att graden av måluppfyllelse skall ha betydelse för resurstilldelningen. Regeringen kommer att föra en dialog med lärosätena om måluppfyllelsen. Om något lärosäte inte uppfyllt sitt av regeringen fastställda rekryteringsmål, kan regeringen komma att föreslå att medel reserveras inom lärosätets anslag för forskning och forskarutbildning. De reserverade medlen kommer att beräknas efter antalet professorer av underrepresenterat kön som fattas för att det aktuella lärosätet skall uppnå målet samt efter schabloner för kostnaden för dessa. Medlen bör endast få användas till kostnader för ytterligare nyanställda professorer av underrepresenterat kön.

När det gäller Chalmers tekniska högskola AB och Stiftelsen Högskolan i Jönköping, som ju drivs i privaträttsliga former genom stiftelser och bolag, följer den ekonomiska regleringen i förhållande till staten föreskrifter som preciseras genom avtal. En övergripande målsättning i avtalen är att staten skall utge ersättning för prestationer och beräkna andra anslag för dessa högskolor på samma sätt och efter samma grunder som gäller för statliga universitet och högskolor.

Ett uthålligt och intensifierat jämställdhetsarbete inom högskolans alla nivåer bör successivt leda till en höjning av andelen kvinnor inom alla lärarkategorier. De förslag som framförs i avsnitt 7.1.1 i denna proposition är ägnade att leda till ett fördubblat antal professorer inom högskolan. Dessutom kommer ett betydande antal professorer att avgå med pension under åren 2000 - 2008, varav det övervägande flertalet är män. Regeringen bedömer det därför som realistiskt att andelen kvinnor bland det totala antalet professorer i landet kan öka under den kommande tioårsperioden från cirka 8 % till upp mot cirka 25 %. Andelen kvinnliga professorer kan således komma att tredubblas till år 2008.

7.2.2 Anställningsförfarande

Regeringens bedömning: Varje högskolestyrelse bör fastställa en anställningsordning.

Innan ett anställningsförfarande inleds, bör en högskola besluta om en anställningsprofil. Av anställningsprofilen bör framgå ämnesområdet samt behörighets- och bedömningsgrunder.

Utöver nuvarande bedömningsgrunder bör följande bedömningsgrunder införas: ”annan yrkesskicklighet”, skicklighet avseende ledning respektive utveckling av högskolans verksamhet samt förmåga att i övrigt samverka med samhällslivet utanför högskolan.

Information om alla lediga läraranställningar bör spridas genom annonsering.

Förslag om anställning av lärare bör avges av fakultetsnämnd (eller motsvarande organ). Det bör inte längre finnas föreskrifter om tjänsteförslagsnämnder.

Utredningens förslag: I Högskollärarytredningen föreslås att varje högskolestyrelse skall fastställa en tillsättningsordning, som skall reglera ordningen för rekrytering av olika lärarkategorier vid högskolan. Lärosätet skall fastställa en befattningsprofil, innan ett anställningsförfarande inleds. Av befattningsprofilen skall framgå ämnesområdet samt behörighets- och bedömningsgrunder för meritvärderingen. Kompetens förvärvat i arbetslivet utanför högskolan liksom skicklighet avseende ledning, utveckling och samverkan skall utgöra särskilda bedömningsgrunder.

Utredaren menar att annonsering bör vara obligatorisk endast i fråga om anställning som professor. Regeringen bör inte föreskriva om särskilda tjänsteförslagsnämnder. Sakkunnigförfarande bör föreskrivas endast vid anställning av professor.

Remissinstanserna: Ökad lokal frihet vid rekrytering välkomnas av flertalet remissinstanser, som menar att förslaget är i linje med den nyligen genomförda avregleringen av högskolornas verksamhet i stort. Ett par instanser, däribland *Socialvetenskapliga forskningsrådet* och *Forum för kvinnliga forskare och kvinnoforskning i Linköping*, befarar emellertid att decentraliseringen och avformaliseringen av tjänstetillsättningen kan få negativa konsekvenser för jämställdheten. Andra remissinstanser framför oro för minskad offentlighet och rättssäkerhet till följd av den föreslagna förenklingen av anställningsförfarandet.

Flera remissinstanser, bl.a. *Svenska kyrkans utbildningsnämnd* och *Sveriges universitetslärarförbund*, anser att lärarbefattningar huvudsakligen skall utannonseras offentligt. Om kravet på annonsering försvinner, befarar några remissinstanser att risken för intern rekrytering ökar, vilket motverkar rörlighetsmålet.

Några instanser är tveksamma till förslaget att avskaffa tjänsteförslagsnämnderna, i synnerhet vid anställning av professor, och till att sakkunnigförfarandet endast föreskrivs vid anställning av professor.

Flera remissinstanser efterlyser en diskussion om bedömningen av pedagogiska meriter och en precisering av vad begreppet ”pedagogisk skicklighet” står för.

Skälen för regeringens bedömning: Regeringens utgångspunkt är att högskolorna också i fråga om lärarekrav skall ges den frihet som numera kännetecknar regelverket för högskolan. Kraven på rättssäkerhet och offentlig insyn motiverar emellertid vissa generella bestämmelser. Varje högskola skall, såsom föreslås av Högskollärarytredningen, reglera förfarandet för anställning av lärare i en anställningsordning. Denna skall utgå från regeringens föreskrifter och fastställas av högskolans styrelse. Beslut om anställning av lärare skall liksom nu fattas av rektor, som dock har möjlighet att delegera besluten, förutom när det gäller anställning av professor.

Det ankommer på regeringen att besluta om skyldighet för högskolorna att upprätta en anställningsordning och om grundläggande föreskrifter angående vad som skall gälla vid anställning av lärare. Huvuddragen i dessa föreskrifter redovisas i det följande.

Anställningsprofil

Det grundläggande vid rekryteringen av en lärare är hur lärosätet definierar det ämnesområde inom vilket läraren skall arbeta. Enligt nuvarande regler skall ämnet bestämmas för anställningen, innan en anställning som professor, lektor, adjunkt eller forskarassistent ledigförklaras. Denna ordning bör gälla även fortsättningsvis. Det är väsentligt att ämnet för en anställning diskuteras ingående så att ämnesbestämningen blir tydlig. För att säkra kvaliteten är det önskvärt att ämnet för en anställning, särskilt vad gäller professor, anges så brett som möjligt så att många sökande anmäler sig. Detta är också ägnat att främja såväl rörligheten mellan högskolorna som jämställdheten.

För de olika lärarkategorierna finns vissa alternativa grunder för behörighet (se avsnitten 7.1.1-7.1.3). Innan ett anställningsförfarande påbörjas, skall lärosätet besluta vilka behörighetsgrunder som skall tillämpas för den enskilda anställningen. Behörighetsföreskrifterna garanterar att vissa minimikrav ställs på lärarnas kompetens, och de fungerar som ett första urvalsinstrument i anställningsproceduren.

I högskoleförordningen anges vissa befodringsgrunder som skall användas vid anställning av lärare. Befodringsgrunderna är det slutliga urvalsinstrumentet och används för att fälla avgörandet mellan behöriga sökande. Regeringen anser att begreppet bedömningsgrund bör användas i stället för befodringsgrund i överensstämmelse med terminologin i lagen om offentlig anställning och anställningsförordningen.

Vid varje anställning skall högskolan, liksom fallet är i dag, besluta i vilken grad olika bedömningsgrunder skall tillmätas vikt och vilken avvägning som skall göras mellan dem. Det är självklart att dessa bedömningsgrunder väljs med utgångspunkt i de arbetsuppgifter som skall ingå i anställningen i fråga.

Som nämnts tidigare läggs ofta stor vikt vid den vetenskapliga skickligheten, medan den pedagogiska skickligheten tillmäts mindre betydelse.

Regeringen anser att denna avvägning inte motsvarar de krav som samhället ställer på högskolan. Högskolan ställs inför allt större pedagogiska utmaningar i takt med att den expanderar och tar emot allt fler studerande. Pedagogisk skicklighet och pedagogiskt utvecklings- och förnyelsearbete blir allt viktigare. Regeringen konstaterar att det i dag finns metoder för värdering av pedagogiska meriter och att Högskoleverket i sitt remissyttrande över Högskollärarytredningen ställer sig positivt till att spela en aktiv roll när det gäller den fortsatta utvecklingen av sådana metoder. Enligt regeringens mening är det därför väsentligt att större vikt än i dag läggs vid den pedagogiska skickligheten.

Regeringen anser således, liksom utredningen, att högskolorna skall besluta om en anställningsprofil, innan ett anställningsförfarande inleds. I anställningsprofilen skall anges ämnesområdet för anställningen, de behörighetsgrunder som skall krävas och den avvägning som skall göras mellan bedömningsgrunderna.

Bedömningsgrunder

Som bedömningsgrunder vid anställning av lärare gäller graden av skicklighet i olika avseenden. I avsnitt 7.1.2 har regeringen föreslagit att "annan yrkesskicklighet" skall införas som en ny behörighetsgrund för anställning som lektor och att en adjunkt som visat särskild skicklighet avseende ledning, utveckling eller samverkan skall anställas som lektor. För att dessa nya behörighetsgrunder skall kunna värderas, anser regeringen, liksom utredningen, att även graden av "annan yrkesskicklighet" liksom graden av skicklighet avseende ledning respektive utveckling av högskolans verksamhet och förmåga att i övrigt samverka med samhällslivet utanför högskolan bör införas som bedömningsgrunder.

I övrigt gäller beträffande bedömningsgrunder vid anställning bestämmelserna i lagen om offentlig anställning och i anställningsförordningen. I jämställdhetslagen och i högskoleförordningen finns bestämmelser om möjlighet till positiv särbehandling vid anställning som ett led i strävan att främja jämställdhet i arbetslivet.

Regeringen har i avsnitt 7.1.3 gjort bedömningen att anställning som nordisk respektive utländsk lektor bör avskaffas. Arbetsuppgifter som utförts av en sådan lärare kan i stället skötas inom ramen för anställning som lektor eller adjunkt. Regeringen vill påminna om att det för behörighet som nordisk respektive utländsk lektor i dag bl.a. krävs att sökanden har det språk i vilket undervisning skall meddelas som sitt modersmål. Det bör vara möjligt att beakta denna typ av kunskaper, när sådan annan skicklighet som är av betydelse för att fullgöra anställningen väl skall värderas.

Information om lediga läraranställningar

Enligt anställningsförordningen skall en myndighet som avser att anställa en arbetstagare informera om detta på något lämpligt sätt så att de som är intresserade av anställningen kan anmäla det till myndigheten inom en viss tid. I motsats till Högskollärarytredningen anser regeringen att det

för högskolans del är viktigt från såväl kvalitets- som rörlighetssynpunkt att information om samtliga lediga läraranställningar ges stor spridning. Därför bör information om alla lediga läraranställningar spridas genom annonsering eller därmed likvärdigt förfarande. Annonseringen bör ske nationellt och, om så anses påkallat, även i utlandet. Undantag från informationsskyldigheten bör gälla när det är fråga om befordran.

Med dagens informationsteknik finns ytterligare möjligheter att meddela information. Det kan t.ex. vara lämpligt att information om samtliga lediga läraranställningar läggs ut på högskolornas elektroniska forskningsinformationssystem. Varje högskola bör lägga fast närmare principer för information om lediga läraranställningar i sin anställningsordning.

Handläggning av förslag i anställningsärenden

Ärenden om förslag till tjänst som professor och lektor handläggs i dag av särskilda tjänsteförslagsnämnder. Regeringens principiella utgångspunkt är emellertid att ledningsorganen inom högskolan har ansvaret i anställningsfrågor på samma sätt som i frågor som rör verksamhetens innehåll, organisation och kvalitet. I linje härmed bör ansvaret för att utarbeta och avge förslag i ärenden om anställning av professor och lektor åvila fakultetsnämnderna (eller motsvarande organ). I enlighet med utredningens förslag bör därför föreskrifterna om särskilda tjänsteförslagsnämnder för beredning av anställningsärenden tas bort. Fakultetsnämnden kan dock naturligtvis inrätta de beredningsorgan den finner lämpligt.

Regeringen anser vidare att högskolornas sätt att arbeta med rekryteringsfrågor bör kunna bli mer flexibelt. Det är synnerligen angeläget att handläggningstiden i anställningsärenden förkortas. I det följande redovisas de riktlinjer som bör gälla.

Vid anställning av en lärare provas först om de sökande uppfyller behörighetskraven. När det gäller prövning av behörighet för anställning som professor, anser regeringen att lika stort avseende bör fästas vid vetenskaplig och pedagogisk skicklighet. Som tidigare nämnts avser regeringen därför att införa ett förtydligande i högskoleförordningen med denna innebörd (se också avsnitt 7.1.1).

När det gäller anställning av professor eller lektor görs därefter en sakkunniggranskning utifrån de bedömningsgrunder som högskolan har beslutat skall gälla för anställningen. Minst två sakkunniga skall anlitas. Regeringen vill understryka vikten av att de pedagogiska meriterna underkastas en allsidig och kvalitativ bedömning, t.ex. genom anlitan av pedagogiskt sakkunniga. De sakkunniga skall normalt hämtas utanför den berörda högskolan och, om inte synnerliga skäl föreligger, skall båda könen vara företrädde. De sakkunniga skall, liksom i dag, avge skriftliga utlåtanden om de sökandes skicklighet när det gäller de aktuella bedömningsgrunderna.

Adjungerad lektor skall anställas på samma vis som adjungerad professor i dag, dvs. efter förslag av berörd fakultetsnämnd, som skall ha inhämtat yttranden från två personer som är särskilt förtrogna med ämnet för anställningen. Vidare bör vid anställning av forskarassistent, liksom fallet är i dag, yttrande inhämtas från en särskilt tillkallad sakkunnig.

Det är angeläget att samtliga bedömningsgrunder redovisas. I det förslag som fakultetsnämnden avger som underlag för beslut om anställning skall en bedömning göras av var och en av de aktuella bedömningsgrunderna för sig. Därefter skall en sammanvägning göras av dem med hänsyn till den fastställda profilen. Det skall härvidlag framgå hur jämställdhetsaspekten och högskolans rekryteringsmål har beaktats.

Eftersom de sakkunniga – i motsats till vad som gäller i dag för tjänsteförslagsnämnder – inte kommer att ingå som ledamöter i fakultetsnämnden, deltar de inte heller i nämndens beslut. På så vis skall fakultetsnämnden (eller motsvarande organ) kunna göra en mer förutsättningslös sammanvägning av de olika bedömningsgrunderna.

Fakultetsnämnden skall, efter ansökningstidens utgång, kunna inbjuda en person som inte har sökt en ledig anställning som professor att göra detta, på samma sätt som tjänsteförslagsnämnden kan i dag. Den inbjudna personen behandlas då på samma sätt som andra sökande.

7.2.3 Överklagande

Regeringens bedömning: Det bör inte införas ett system med provningstillstånd i Överklagandenämnden för högskolan.

Utredningens förslag: Högskolelärarytredningen föreslår att provningstillstånd skall föras in vid handläggningen i Överklagandenämnden för högskolan. Provningstillstånd bör enligt utredaren kunna ges i tre fall, nämligen om det som den klagande anför bedöms kunna ge saklig grund för att anställa en annan person, om det förekommit ett allvarligt formellt fel i förfarandet vid handläggningen eller om ärendet vid högskolan är av principiell vikt. Utredaren föreslår vidare att samtliga överklaganden skall ges in direkt till Överklagandenämnden.

Remissinstanserna: Majoriteten av remissinstanserna instämmer i utredningens förslag. Några instanser, bl.a. *Överklagandenämnden för högskolan*, noterar emellertid att möjligheten att överklaga beslut om vikariat tas bort av utredaren utan närmare motivering. Nämnden anser att beslut om vikariat på lärarbefattning fortfarande bör kunna överklagas.

Skälen för regeringens bedömning: Överklagandenämnden för högskolan svarar enligt 5 kap. 1 § högskolelagen för provning av vissa beslut på högskoleväsendets område och har inrättats för att avlasta regeringen från besvärärenden av sådan art som det inte ansetts rimligt att föra upp till regeringsnivå. Nämnden avgör bl.a. överklaganden av beslut om tillsättning av annan tjänst än doktorandtjänst men också vikariat vid statlig högskola (13 kap. 2 § högskoleförordningen). Nämnden handlägger vidare överklaganden av vissa beslut som rör studenter.

Utredaren har som skäl för sitt förslag om provningstillstånd anført dels att överklaganden i ärenden om lärartillsättning leder till en mer utdragen tillsättningsprocedur, dels att det borde införas former för att

skilja de sakligt och principiellt viktiga överklagandeärendena från de övriga.

Inom domstolsväsendet finns en ordning med prövningstillstånd. Ett grundläggande syfte med ett sådant system är att överinstanser skall avlastas arbete för att bättre kunna ägna sig åt uppgiften att kontrollera och korrigera överklagade beslut. Systemet är således inte i sig tänkt att korta handläggningstiderna och en underinstans kan tvärtom få ett större ansvar för att utredningen är fullständig i varje ärende. En ordning med prövningstillstånd finns knappast utanför domstolsväsendet. Ett förslag om att införa ett sådant system när ärendet i första instans har avgjorts av en myndighet och skall överklagas till en annan myndighet bör därför noga övervägas och kunna motiveras väl.

En betänklighet med förslaget är enligt regeringens uppfattning att det skulle krävas prövningstillstånd redan för en första – och sista – överprövning av högskolans beslut. Jämför man med den ordning som gäller för förvaltningsdomstolarna, vilket torde ligga närmast till hands, finner man att en myndighets beslut i allmänhet först överprövas i en länsrätt och att prövningstillstånd inte krävs förrän vid ett överklagande till den andra domstolsinstansen, dvs. kammarrätten. Det är också det system som gäller för t.ex. överklaganden av beslut av Högskolans avskiljandenämnd.

Överklagandenämnden har i sitt yttrande över utredarens förslag anfört att den långa handläggningstiden efter ett överklagande i huvudsak beror på den interna remissomgång som sker i högskolorna efter överklaganden, men innan handlingarna i ärendet överlämnas till nämnden. Högskolan bifogar enligt nämnden regelmässigt ett yttrande när handlingarna i ärendet överlämnas till nämnden.

Hur lång tid handläggningen av ett tillsättningsärende tar kan således ytterst bero på hur omfattande en högskola i ett enskilt fall väljer att göra den utredning som ges in till Överklagandenämnden. Det förhållandet påverkas knappast av en regel om prövningstillstånd. Det kan också sättas i fråga om handläggningstiden i Överklagandenämnden blir kortare med en regel om sådant tillstånd. Tillståndsprövningen kräver i princip en fullständig genomgång och bedömning av ärendet. I de fall då tillstånd medges är det sannolikt att handläggningstiderna till och med förlängs. Även inför en tillståndsbedömning borde nämnden rimligen behöva inhämta något beslutsunderlag, särskilt som nämnden enligt utredningens förslag skall överväga om sökanden anfört sådana skäl att det finns saklig grund att bifalla överklagandet. Det måste därför anses tveksamt och bör ytterligare övervägas om ett system med prövningstillstånd är det mest effektiva sättet för att nå en snabbare handläggning av tillsättningsärenden eller om andra åtgärder i stället kan komma i fråga.

Regeringen noterar att de långa handläggningstiderna i överklagandeärenden om anställning utgör ett stort problem inom högskolan. Det är därför angeläget att handläggningstiden för dessa ärenden förkortas. Förvaltningslagen (1986:223) ställer redan i dag krav på enkel, snabb och billig handläggning av ärenden utan att säkerheten eftersätts. Enligt denna lag skall också en myndighet vars beslut har överklagats överlämna skrivelsen och handlingarna i ärendet till den myndighet som skall överpröva beslutet. Regeringen utgår från att ärendet inte onödigt för-

dröjs av högskolan efter ett överklagande och att högskolan noga överväger om någon kompletterande utredning behövs, och i så fall vilken, efter det att högskolan fattat sitt beslut och ärendet överklagats.

Prop. 1996/97:141

7.3 Bisysslor

Regeringens bedömning: En lärare bör till lärosätet anmäla alla bisysslor som har anknytning till lärarens ämnesområde.

Utredningens förslag: Högskollärarytredningen förordar att reglerna för lärares bisysslor utformas så att det blir lättare för både den enskilda läraren och högskolan att bedöma aktuella fall. En lärare bör därför redovisa alla ämnesanknutna bisysslor, inte endast inom forsknings- och utvecklingsarbete. En intern ordning för hur denna redovisning skall ske bör fastställas av respektive högskola. Eventuella överträdelser av reglerna för lärares bisysslor får beivras av högskolan på samma sätt som andra förseelser i anställningen.

Remissinstanserna: Majoriteten av instanserna tillstyrker utredningens förslag om att alla bisysslor som har anknytning till lärarens ämnesområde skall anmälas till lärosätet. Några instanser menar emellertid att de nuvarande reglerna om bisysslor är fullt tillräckliga och ställer sig tveksamma till utredningsförslaget. Dessa instanser anser att bisysslor kan vara ett naturligt inslag för att öka rörligheten mellan högskolor och näringsliv och för att uppnå målen för högskolans s.k. tredje uppgift.

Skälen för regeringens bedömning: En allmän bestämmelse om förbud för arbetstagare att ha förtroendeskadliga bisysslor finns i 7 § lagen om offentlig anställning. För lärare vid en högskola gäller dessutom enligt 3 kap. 7 § högskolelagen en vidgad rätt att inneha bisysslor. Den innebär att läraren får inneha anställning eller uppdrag eller utöva verksamhet som avser forskning eller utvecklingsarbete inom anställningens ämnesområde, om läraren inte därigenom skadar allmänhetens förtroende för lärosätet. Läraren skall hålla bisysslan åtskild från sin tjänsteutövning. En högskolelärare skall enligt 4 kap. 24 § högskoleförordningen till lärosätet anmäla bisysslor som avser forskning och utvecklingsarbete av nämnvärd omfattning och varaktighet inom tjänstens ämnesområde. Någon sådan anmälningsskyldighet finns inte i de allmänna bestämmelserna om bisysslor i anställningsförordningen. S.k. arbetshindrande bisysslor och konkurrensbisysslor regleras i kollektivavtal.

Utredaren hänvisar till Riksrevisionsverkets rapport Bisysslor inom universitet och högskolor (RRV 1995:45). I denna rapport konstateras att det nuvarande regelverket inte ger universitet och högskolor tillräckligt effektiva styrmedel eller sanktionsmöjligheter. Dessutom upplevs reglerna ofta som svåra att tolka, vilket leder till att de endast i liten utsträckning tillämpas av högskolorna. Detta innebär att förekommande otillåtna bisysslor i praktiken ofta legitimeras. De största problemen är dels hur lärosätet skall få kännedom om pågående bisysslor hos lärarna, dels hur den enskilda läraren skall veta när en bisyssla måste redovisas.

Utredaren har påtalat att det finns gränsdragningsproblem när det gäller att skilja på bisyssla avseende forskning eller utvecklingsarbete å ena sidan och annan ämnesanknuten bisyssla, t.ex. undervisning, å andra sidan. Vidare finns det tolkningsproblem avseende vad som utgör en bisyssla av nämnvärd omfattning och varaktighet. Regeringen delar uppfattningen att reglerna bör utformas så att det blir lättare både för högskolan och för den enskilda läraren att avgöra när en bisyssla bör rapporteras. Anmälningsskyldigheten för en lärare bör därför avse samtliga ämnesanknutna bisysslor, oavsett om bisysslan gäller forskning, utvecklingsarbete eller annan verksamhet, som t.ex. undervisning, och oavsett bisysslans omfattning och varaktighet. En ändring av den innebörden bör göras i högskoleförordningen.

8 Vetenskapsområden och principer för fördelning av resurser till forskning och forskarutbildning

Prop. 1996/97:141

Regeringens förslag: Resurser till forskning och forskarutbildning skall inte längre ges per fakultet utan skall fördelas till följande vetenskapsområden:

- humanistisk-samhällsvetenskapligt,
- medicinskt,
- naturvetenskapligt och
- tekniskt vetenskapsområde.

Universiteten och de övriga högskolor som riksdagen beslutar skall ges anslag för forskning och forskarutbildning. För vart och ett av dessa lärosäten skall riksdagen besluta om anslaget storlek och vilka av ovan nämnda vetenskapsområden som skall anvisas resurser för forskning och forskarutbildning. Sveriges lantbruksuniversitet skall dock, liksom i dag, anvisas resurser i ett samlat anslag för forskning, forskarutbildning och grundutbildning.

En högskola som inte är ett universitet skall efter beslut av Högskoleverket kunna få ett eller flera vetenskapsområden; denna högskola får därmed rätt att anordna forskarutbildning och utfärda doktorexamen inom dessa vetenskapsområden.

Ett universitet eller en högskola med ett eller flera vetenskapsområden skall inrätta minst en fakultetsnämnd. Lärosätet beslutar vilka fakultetsnämnder som skall finnas och om ansvarsområdet för var och en av dessa. En högskola skall ha särskilda organ för den grundutbildning och forskning som inte hör till ansvarsområdet för någon fakultetsnämnd vid högskolan.

Flertalet ledamöter i en fakultetsnämnd skall vara vetenskapligt kompetenta men behöver inte vara lärare inom fakultetens ansvarsområde.

Utredningens förslag: RUT-93 föreslår att högskolornas forskningsanslag fördelas på fyra vetenskapsområden, nämligen teknik, naturvetenskap, medicin (inklusive odontologi och farmakologi) samt kulturvetenskap (humaniora, samhällsvetenskap, juridik och teologi). Utredningen anför att detta skulle innebära att skillnaderna mellan de olika områdena framstår tydligare och prioriteringar mellan områdena klagörs. Högskolorna föreslås få bestämma om den egna fakultetsindelningen och hur uppsättningen av fakultetsnämnder skall se ut.

Remissinstanserna: Universiteten tillstyrker förslagen. De mindre fakulteterna vid universiteten ser emellertid sin verksamhet och existens hotad. De mindre och medelstora högskolor som yttrat sig i frågan tillstyrker förslagen. Någon högskola framhåller att fakultetsindelningen har en konserverande effekt och hindrar uppkomsten av övergripande forskning som spänner över flera fakultetsområden.

Skälen för regeringens förslag: Enligt nu gällande regler beslutar riksdagen om vid vilka lärosäten det skall finnas fakulteter och om fakultetsindelningen vid vart och ett av dessa lärosäten.

Med anledning av budgetpropositionen för år 1997 (prop. 1996/97:1, utg.omr. 16) beslutade riksdagen om kriterier för när en högskola skall få benämnas universitet och att det ankommer på regeringen att besluta om användningen av denna benämning. Regeringen har därefter beslutat att ytterligare tre lärosäten, Karolinska institutet, Kungl. Tekniska högskolan och Luleå tekniska universitet, från och med 1 januari 1997 skall vara universitet. Samtliga tio statliga lärosäten med fakultet är därmed universitet.

Resurser till forskning och forskarutbildning

Enligt nuvarande system beslutar riksdagen för varje lärosäte med fakultet inom Utbildningsdepartementets ansvarsområde om ett samlat anslag för forskning och forskarutbildning. Anslaget är uppdelat i en anslagspost för varje fakultet och en post för lokalkostnader. Högskolestyrelsen får enligt regleringsbrev omfördela högst tre procent av resurserna från en fakultet till andra fakulteter. Det finns i dag tio olika slag av fakulteter. Antalet fakulteter vid ett lärosäte varierar från åtta vid Lunds universitet till endast en fakultet vid Kungl. Tekniska högskolan. Anslagsposterna är av mycket varierande storlek; den medicinska fakulteten vid Karolinska institutet anvisas 323 miljoner kronor år 1997 och den nyinrättade filosofiska fakulteten vid Luleå tekniska universitet anvisas 5 miljoner kronor.

Det nuvarande systemet för indelning i fakulteter och därmed sammanhängande resursfördelning har kritiserats för att vara föråldrat och i vissa delar alltför detaljerat samt för att hämma förnyelse, samarbete över fakultetsgränserna och tvärvetenskap.

Regeringen anser att det är angeläget att underlätta för universitet och högskolor att göra egna prioriteringar av sina forskningsresurser och att ge dem bättre förutsättningar för tvärvetenskapligt samarbete. Detta skulle vara möjligt, om resurser till forskning och forskarutbildning fördelades till några få, stora och sammanhållna vetenskapsområden, i stället för till ett flertal fakulteter av varierande storlek.

Regeringen föreslår att samma indelning i vetenskapsområden som tillämpas för forskningsråden under Utbildningsdepartementet skall användas vid beslut om resurser för forskning och forskarutbildning vid universitet och högskolor. Det är därvid också lämpligt att använda samma benämningar på vetenskapsområdena. Enligt detta förslag skall riksdagen alltså besluta om resurser för forskning och forskarutbildning till lärosätena fördelade till humanistisk-samhällsvetenskapligt, medicinskt, naturvetenskapligt och tekniskt vetenskapsområde. Högskolestyrelsen bör vid behov få omfördela högst tre procent av resurserna från ett område till andra områden.

Anslagsposterna till naturvetenskapligt respektive tekniskt område kommer att motsvara nuvarande poster till respektive fakulteter. Anslagsposten till medicinskt område kommer att motsvara nuvarande poster till medicinsk, odontologisk och farmaceutisk fakultet. Anslagsposten till humanistisk-samhällsvetenskapligt område, slutligen, kommer att motsvara nuvarande poster till teologisk, juridisk, humanistisk, samhällsvetenskapligt och filosofisk fakultet.

Regeringen delar inte de farhågor för forskningens fortsatta existens inom de mindre fakultetsområdena som redovisats i vissa remissyttranden över utredningen. Enligt vad som nämns senare i detta kapitel kan emellertid statsmakterna, om behov skulle uppstå, genom särskilda uppdrag till lärosätena säkerställa att forskning bedrivs inom områden av nationellt intresse.

Medel för lokalkostnader m.m. vid universiteten bör även fortsättningsvis anvisas i en särskild anslagspost. Även resurserna för konstnärligt utvecklingsarbete bör, som beskrivs närmare nedan, utgöra en särskild post.

De nya principerna för fördelning av resurser för forskning och forskarutbildning kommer naturligtvis inte i sig att medföra en ökning av anslagen, men lärosätena får som ovan nämnts större möjligheter att göra egna prioriteringar inom vetenskapsområdena.

Sveriges lantbruksuniversitet ligger inom Jordbruksdepartementets ansvarsområde och har tre särskilda fakulteter. Dessa fakulteter kan sägas ligga främst inom naturvetenskapligt, tekniskt och medicinskt område. Lantbruksuniversitetet bör, liksom i dag, erhålla resurser för forskning, forskarutbildning och grundutbildning i ett samlat anslag.

Regeringen kommer i budgetpropositionen för år 1998 att redovisa eventuella förslag beträffande speciella satsningar för forskning.

Resurser för forskning vid mindre och medelstora högskolor

Som en följd av förslag i budgetpropositionen för år 1997 har de mindre och medelstora högskolorna tilldelats permanenta och ökade resurser för forskning i ett samlat anslag med en anslagspost för varje högskola.

Forskningen vid de mindre och medelstora högskolorna är i ett skede av stark utveckling. Det finns också en begynnande profilering av dessa högskolors forskning.

I det följande föreslår regeringen att en högskola som inte är ett universitet efter beslut av Högskoleverket skall kunna få ett eller flera vetenskapsområden och därmed få anordna forskarutbildning inom dessa områden. När detta skett kan regeringen föreslå riksdagen att lärosätet inte längre skall anvisas en anslagspost för forskning under ovan nämnda samlade anslag. Högskolan skall i stället ges ett eget anslag för forskning och forskarutbildning med anslagsposter för dessa vetenskapsområden samt i förekommande fall en post för övrig forskning vid högskolan.

Högskolor utan något eget anslag för forskning och forskarutbildning bör, liksom i dag, ges resurser för forskning i ett samlat anslag med en anslagspost för varje högskola.

Förslagen är ägnade att uppmuntra de mindre och medelstora högskolorna att specialisera sig och koncentrera sina resurser. Därigenom kan forskningen utvecklas optimalt efter de olika högskolornas förutsättningar.

Regeringen avser att för vissa lärosäten föreslå särskilda uppdrag för forskning. De särskilda uppdragen skall bl.a. vid behov säkerställa att forskning bedrivs vid något eller några lärosäten inom ämnesområden som är av nationellt intresse. Uppdragen skall kunna avse både större områden, såsom juridik och teologi, och enskilda mindre ämnen.

Regeringen avser vidare att ge uppdrag avseende forskarutbildningen till varje lärosäte som anvisas resurser för forskning och forskarutbildning till något vetenskapsområde. Dessa uppdrag kommer att redovisas i budgetpropositionen för år 1998.

Rätten att anordna forskarutbildning

Universiteten har i dag och skall även i fortsättningen ha rätt att anställa professorer, anordna forskarutbildning och utfärda doktorsexamen.

Regeringen föreslår i denna proposition att även övriga högskolor själva skall kunna anställa professorer (se avsnitt 7.1.1).

Dessa högskolor bör däremot, enligt regeringens mening, prövas innan de kan få rätt att anordna forskarutbildning. En högskola vars forskning och utbildning inom ett vetenskapsområde har nått en tillräcklig kvalitet och omfattning, bör således kunna få anordna forskarutbildning inom detta vetenskapsområde. Regeringen föreslår därför ett förtydligande i högskolelagen med följande innebörd.

En högskola som inte är ett universitet kan efter ansökan till och beslut av Högskoleverket, få ett eller flera av humanistisksamhällsvetenskapligt, medicinskt, naturvetenskapligt eller tekniskt vetenskapsområde. Denna högskola får därmed rätt att anordna forskarutbildning och att utfärda doktorsexamen inom dessa vetenskapsområden. En sådan rätt bör kunna ges till en högskola som har uppnått tillräcklig bredd och specialisering inom grundutbildning och forskning inom ett antal näraliggande ämnen inom något av de fyra vetenskapsområdena. Forskningen vid högskolan behöver och kan naturligtvis inte spänna över hela vetenskapsområdet. Vid högskolan bör dessutom finnas goda infrastrukturella förutsättningar (bibliotek, laboratorier m.m.) för att bedriva grundutbildning och forskning, och högskolan bör ha goda internationella kontakter.

Fakultetsnämnder m.m.

Beteckningen fakultet används över stora delar av världen för en grupp av innehållsligt sammanhörande ämnen vid ett universitet och för de lärare som ansvarar för dessa. I Sverige är begreppet fakultet också knutet till statsmakternas anslag till forskning och forskarutbildning. Före 1977 års högskolereform deltog samtliga ordinarie professorer och lektorer i fakultetens sammanträden och beslut.

I och med denna reform överfördes beslutsrätten till valda organ, fakultetsnämnder, med ansvar för grundutbildning, forskarutbildning och forskning inom sitt område.

Högskolelagen föreskriver att flertalet ledamöter i en fakultetsnämnd skall utses genom val bland vetenskapligt kompetenta lärare inom fakulteten. Formellt avser begreppet fakultet således i dag dels en enhet för statsmakternas resurstilldelning, dels en valförsamling för val till fakultetsnämnd.

Regeringen avser att i högskoleförordningen förtydliga fakultetsnämndens uppgifter. Fakultetsnämnden skall ha en särskild uppgift att ansvara för att kvaliteten inom forskning och utbildning upprätthålls. Fakultetsnämnden skall också ha ett särskilt ansvar för forskarutbildningens kvalitet och effektivitet.

Varje universitet, liksom varje högskola som har rätt att anordna forskarutbildning, skall därför inrätta minst en fakultetsnämnd. Det är emellertid av vikt att varje lärosäte kan anpassa sin organisation efter de lokala förutsättningarna och efter de nya krav som ställs inom forskning, forskarutbildning och grundutbildning.

Dessa lärosäten bör därför själva bestämma om vilka fakultetsnämnder som skall finnas och om deras ansvarsområden, dvs. vilka ämnesområden inom lärosätet som var och en av nämnderna skall ansvara för. Dessa ansvarsområden såvitt gäller forskarutbildning måste självfallet ligga inom de vetenskapsområden som finns vid respektive lärosäte, dvs. inom vilka lärosätet har rätt att anordna forskarutbildning. Valförsamlingen för en fakultetsnämnd bör följaktligen bestå av de vetenskapligt kompetenta lärare, dvs. de med doktorsexamen eller motsvarande, som har anställning inom nämndens ansvarsområde.

Högskolelagen föreskriver att flertalet ledamöter i en fakultetsnämnd skall vara vetenskapligt kompetenta lärare inom fakulteten. Studenterna har enligt högskoleförordningen rätt att vara representerade med minst två ledamöter. Dessutom följer av förordningen att även andra personer kan utses som ledamöter. Regeringen föreslår att denna möjlighet utvidgas och understryks genom att en regel införs i högskolelagen med innebörden att flertalet ledamöter i fakultetsnämnden skall vara vetenskapligt kompetenta personer men inte nödvändigtvis vara lärare inom nämndens ansvarsområde.

Möjligheten att utse andra personer än lärare vid den egna högskolan till ledamöter i fakultetsnämnden bör enligt regeringens uppfattning utnyttjas oftare för att knyta forskning och utbildning närmare olika delar av samhällslivet. Högskolor som inte är universitet skulle också kunna utnyttja denna möjlighet för att knyta till sig meriterade forskare vid andra lärosäten som kan tillföra den vetenskapliga verksamheten värdefulla kunskaper.

Som ovan nämnts har alla mindre och medelstora högskolor fr.o.m. år 1997 permanenta resurser för forskning. En högskola skall därför ha särskilda organ för den grundutbildning och forskning som inte hör till ansvarsområdet för någon fakultetsnämnd vid högskolan.

Det är och kommer även i framtiden att vara vanligt att lärare i ämnen i vilka den högskola de är anställda vid inte får anordna forskarutbildning ändå har doktorander. Doktoranderna, som ofta är anställda vid denna högskola, är enligt nuvarande regler antagna av den fakultetsnämnd, vid ett universitet eller en annan högskola, till vilken läraren är knuten. Denna anknytning regleras i högskoleförordningen. En lärare med veten-

skaplig kompetens som inte tillhör ansvarsområdet för någon fakultetsnämnd vid den egna högskolan bör, främst för forskarutbildningsfrågor, även fortsättningsvis vara anknuten till en fakultetsnämnd vid ett universitet eller en annan högskola. Det bör emellertid enligt regeringens mening i fortsättningen ankomma på den högskola där läraren är anställd att etablera en sådan vetenskaplig kontakt.

Regeringen underströk i budgetpropositionen för år 1997 det angelägna i att förstärka lärarutbildningarnas vetenskapliga bas och att underlätta för studenter med lärarexamen att påbörja forskarutbildning. Dessutom framhölls vikten av att den enskilda högskolan tar ett samlat ansvar för lärarutbildningen och anpassar den lokala beslutsstrukturen därefter. Förslag har i olika sammanhang framförts om en särskild fakultetsorganisation för lärarutbildningen. Regeringens förslag innebär att varje lärosäte beslutar om sina fakultetsnämnder.

Konstnärligt utvecklingsarbete

Konstnärligt utvecklingsarbete bedrivs vid Lunds, Göteborgs och Umeå universitet, vid Luleå tekniska universitet samt vid de sju konstnärliga högskolorna i Stockholm. Regeringen föreslår att medel för konstnärligt utvecklingsarbete även i fortsättningen skall anvisas i en särskild anslagspost för varje lärosäte. Vid dessa universitet och högskolor skall styrelsen, liksom i dag, inrätta ett organ som har ansvaret för det konstnärliga utvecklingsarbetet.

Göteborgs universitet har i en skrivelse till regeringen begärt att få inrätta en konstnärlig fakultet. Regeringen framförde i budgetpropositionen för år 1997 sin avsikt att återkomma till frågan om fakultetsindelning. Med de förslag som nu läggs fram ankommer det på varje lärosäte med rätt att anordna forskarutbildning att själv besluta om vilka fakultetsnämnder som skall finnas och om ansvarsområdet för dessa. Flertalet ledamöter i en fakultetsnämnd skall dock, liksom i dag, vara vetenskapligt kompetenta. Statsmakterna kommer alltså, enligt förslaget, inte längre att besluta om vilka fakulteter som skall finnas och inte heller om enskilda fakultetsnämnder.

9 Genomförande m.m.

Regeringens förslag: Ändringen i 2 kap. 4 § högskolelagen bör träda i kraft den 1 januari 1998. Övriga ändringar i högskolelagen bör träda i kraft den 1 januari 1999. Även de konsekvensändringar som föreslås i lagen om vissa läkartjänster vid upplåtta enheter, m.m. bör träda i kraft den 1 januari 1999.

Skälen för regeringens förslag: Mandattiden för de nuvarande styrelserna går ut den 31 december 1997. Bestämmelser om högskolans ledning bör därför träda i kraft så snart som möjligt. Den väsentliga föränd-

ring som föreslås gäller ordförandeposten och i övrigt föreslås inga förändringar. Därför bör den nya ordningen gälla från den 1 januari 1998.

Förslagen om anställningar och dithörande frågor innebär förändringar av mer omfattande natur. Det är angeläget att lärosätena får möjlighet att anpassa sig till de nya bestämmelserna. Därför bör bestämmelser avseende anställningar inte träda i kraft förrän den 1 januari 1999.

Förslagen avseende förändrade principer för tilldelning av resurser till forskning och forskarutbildning är också av omfattande natur. Regeringen anser det angeläget att budgetarbetet inför år 1999 får genomföras efter de nya principer som föreslås.

Förslagen beträffande indelning i fakultetsnämnder och deras sammansättning bör också träda i kraft den 1 januari 1999. Detta ger lärosätena möjlighet att förbereda den nya organisationen vad gäller t.ex. antalet fakultetsnämnder, deras ansvarsområden och utseende av ledamöter i nämnderna. Den nya organisationen kan komma att få olika utformning vid lärosätena. Det är därför inte lämpligt att regeringen reglerar hur övergången till ny organisation bör ske. Högskolorna har emellertid möjlighet att redan före ikraftträdandet vidta vissa administrativa åtgärder som behövs för att den nya ordningen skall kunna fungera från den 1 januari 1999.

10 Författningskommentar

10.1 Förslaget till lag om ändring i högskolelagen (1992:1434)

1 kap.

5 §

I paragrafen görs ett tillägg. I den nya lydelsen innebär paragrafen att i högskolornas verksamhet skall jämställdhet mellan kvinnor och män alltid iakttas och främjas. Ändringen kommenteras i avsnitt 6.5.

11 §

I 11 § regleras examina inom den grundläggande högskoleutbildningen. Regeringen föreskriver vilka examina som får avläggas medan det kommer an på Högskoleverket att besluta vid vilka högskolor olika examina får avläggas. Högskoleverkets beslutanderätt omfattar dock inte Sveriges lantbruksuniversitet.

I 12 §, som är ny, regleras examina inom forskarutbildningen. Av *första stycket* framgår det att regeringen föreskriver vilka examina som får avläggas. Enligt *andra stycket* första meningen har universitetet en generell rätt att utfärda examina. Det betyder att det ankommer på universitetet att avgöra inom vilka områden universitetet kan bedriva forskarutbildning på en hög vetenskaplig nivå. Vid övriga högskolor skall, enligt *andra meningen*, examina kunna avläggas inom ett eller flera vetenskapsområden som finns vid högskolan. Att ett vetenskapsområde finns vid en högskola betyder bl.a. att högskolan inom området får anordna forskarutbildning och således utfärda doktorsexamina. Av 2 kap. 5 § framgår att riksdagen beslutar att det skall finnas vissa vetenskapsområden för forskarutbildning och att Högskoleverket under vissa förutsättningar kan besluta att vetenskapsområden skall få finnas också vid högskolor som inte är universitet. Fördelningen av medel till forskarutbildning sker enligt regeringens förslag per vetenskapsområde. Av 2 kap. 5 a § framgår att en högskola med vetenskapsområde skall inrätta en eller flera fakultetsnämnder som bl.a. har att besluta i frågor om forskarutbildning inom vetenskapsområdet. Högskoleverket har att bedöma om det finns förutsättningar för forskarutbildning på en hög vetenskaplig nivå inom ett eller flera vetenskapsområden vid en högskola som inte är universitet. Bakgrunden till förslaget behandlas i avsnitt 8.

2 kap.

4 §

Ändringen i *första stycket* av paragrafen innebär att ordföranden i styrelsen för en högskola – till skillnad från vad som nu gäller – skall vara en annan person än rektor. Som anges i författningstexten, *andra stycket*, bör ordföranden vara rekryterad externt. Till ordförande bör regeringen således inte utse en person som är anställd vid högskolan. Ändringen motiveras i avsnitt 6.3. Tidigare reglerades frågan om vem som skall vara ordförande inte i lagen utan i högskoleförordningen (1993:100). I *andra stycket* i paragrafen angavs tidigare att regeringen när den utser styrelsens ledamöter skall välja personer med bakgrund i sådan verksamhet som är av betydelse för högskolans utbildnings- eller forskningsuppdrag. Att så sker ligger dock i sakens natur, och det har därför bedömts som överflödigt att ha en särskild lagbestämmelse om detta. Att meningen har tagits bort ur lagtexten är således inte avsett att innebära någon ändring i sak. Det är regeringens ansvar att utse personer som på bästa sätt kan vara av betydelse för högskolans utbildnings- och forskningsuppdrag.

5 §

I första meningen anges det att riksdagen bestämmer vilka vetenskapsområden som finns (jfr. avsnitt 8). Uttrycket vetenskapsområde betecknar ett

övergripande ämnesområde, dvs. ett antal besläktade ämnesområden. Inom det området får en högskola anordna forskarutbildning med stöd av 1 kap. 12 § andra stycket. Vetenskapsområdet får också betydelse när en högskola tilldelas anslag. Således bestäms anslag för forskning och forskarutbildning per vetenskapsområde. Enligt andra meningen finns det vetenskapsområden vid universiteten. Det betyder att samtliga vetenskapsområden finns där utan att det sker någon bedömning med avseende på den grundutbildning eller forskning som finns vid det särskilda universitetet. En annan ordning gäller enligt tredje meningen i fråga om högskolor som inte är universitet. Då beslutar Högskoleverket efter en prövning av varje särskilt fall, om det skall finnas vetenskapsområde vid den aktuella högskolan. Kriterierna för den prövningen anges i fjärde meningen. Kriterierna skall vara uppfyllda för varje vetenskapsområde som enligt Högskoleverkets beslut skall finnas vid högskolan.

5 a §

Enligt *första stycket* i paragrafen skall det finnas fakultetsnämnder vid varje universitet och vid varje högskola där det enligt Högskoleverkets beslut skall finnas minst ett vetenskapsområde med stöd av beslut enligt 5 §. Att det finns ett vetenskapsområde ger uttryck för att högskolan får bedriva forskarutbildning inom vetenskapsområdet. En högskola som fått ett eller flera vetenskapsområden för forskarutbildning skall inrätta minst en fakultetsnämnd för forskning och forskarutbildning inom de aktuella vetenskapsområdena. Begreppet fakultet har tagits bort ur högskoleförfattningarna som benämning för forsknings- och forskarutbildningsenheter till vilka medel fördelas. Fakultetsnämndernas uppgifter beskrivs i *andra stycket*. Där anges det också under vilka förutsättningar särskilda organ för grundutbildning och forskning inrättas vid högskolorna och vilka uppgifter organen skall ha. Av *tredje stycket* framgår det att universiteten och de aktuella högskolorna själva bestämmer om de vill ha fler än en fakultetsnämnd och vilket ansvarsområde varje nämnd i så fall skall ha. Ett ansvarsområde behöver inte sammanfalla med ett vetenskapsområde. Det betyder att en fakultetsnämnds ansvarsområde kan sträcka sig över flera vetenskapsområden, men det är exempelvis också möjligt att dela in ett vetenskapsområde i flera ansvarsområden allt efter vad universitetet eller högskolan finner ändamålsenligt. Av sista meningen i tredje stycket följer dock att ansvarsområdet för en nämnd i fråga om forskarutbildning skall ligga inom de vetenskapsområden som finns vid en viss högskola.

6 §

I paragrafen ges vissa bestämmelser om sammansättningen av fakultetsnämnder och de särskilda organ som annars skall finnas för grundutbildning och forskning enligt 5 a §. Begreppet fakultet har tagits bort ur högskolelagen. Det anges i stället i *första stycket* första meningen att till ledamöter i en fakultetsnämnd får väljas vetenskapligt kompetenta lärare inom fakultetsnämndens ansvarsområde, andra personer som är vetenskapligt kompetenta samt personer som annars är lämpliga för uppdraget.

Att andra personer än vetenskapligt kompetenta lärare kan vara ledamot i en fakultetsnämnd angavs tidigare i högskoleförordningen. Av första stycket andra meningen framgår att flertalet av ledamöterna dock alltid skall vara vetenskapligt kompetenta lärare som är verksamma inom en viss fakultetsnämnds ansvarsområde eller andra vetenskapligt kompetenta personer. Också studenterna vid högskolan har, enligt fjärde meningen, rätt att vara representerade i fakultetsnämnderna och de särskilda organen. Paragrafen innehåller inte någon regel om att studenternas representanter i fakultetsnämnderna på något sätt skall vara knutna till nämndens ansvarsområde.

3 kap.

Som anges i avsnitt 7 föreslås det att begreppet tjänst nu skall tas bort ur högskolelagen och i princip ersättas av begreppet anställning. Som en följd av detta föreslås också att de två besluten om att dels inrätta, dels tillsätta en tjänst skall ersättas av ett beslut om att anställa en person.

1 §

Ett tillägg görs i paragrafen av innebörd att en lärare förutom att följa utvecklingen inom det egna ämnesområdet också skall följa den samhällsutveckling i övrigt som har betydelse för lärarens arbete vid högskolan. Bakgrunden till tillägget, som närmare kommenteras i avsnitt 7.1.4, är att universitet och högskolor genom en ändring av 1 kap. 2 § högskolelagen den 1 januari 1997 har ålagts att samverka med det omgivande samhället och informera om sin verksamhet. Att följa utvecklingen inom det egna ämnesområdet och den utveckling i samhället som har betydelse för arbetet är en uppgift för varje lärare. I övrigt anges i bestämmelsen de arbetsuppgifter som en lärare kan ha.

2 §

Begreppet tjänst har tagits bort ur paragrafen och ersatts med begreppet anställning eller motsvarande. Vidare tas begreppet inrättande respektive tillsättande av professorstjänster bort. Bakgrunden till dessa ändringar behandlas i avsnitt 7.

I 2 § *andra stycket* i dess tidigare lydelse angavs att professorstjänster skall finnas inrättade i tillräcklig omfattning för att forskning och utbildning skall kunna bedrivas på en hög och kvalitativ nivå inom olika vetenskapsområden. Meningen har avsett att uttrycka dels att en hög kvalitet i verksamheten till en väsentlig del är professorernas ansvar, dels att professorernas ansvar skall omfatta såväl utbildning som forskning. Med de förslag om befördran till professor och fördelning av arbetsuppgifter som beskrivs i avsnitt 7.1.1 bör inte ansvaret för en hög kvalitet i verksamheten knytas just till antalet professorer. Dessa har tillsammans med lektorer och andra lärare att se till att denna höga kvalitet upprätthålls. Den närmare fördelningen av arbetsuppgifterna mellan varje lärare ankommer

det på högskolan att besluta om. I paragrafen görs det mer tydligt att både forskning och utbildning normalt skall ingå i en professors uppgifter.

I 2 § *tredje stycket* anges liksom tidigare att det för att anställas få som professor förutom pedagogisk skicklighet krävs vetenskaplig skicklighet. Därmed menas vetenskaplig skicklighet utöver vad som krävs för att anställas som lektor. (Jfr. prop. 1992/93:1 s. 86.) Frågor om behörighetskrav för professorer behandlas i avsnitt 7.1.1.

3 §

I paragrafen görs ett tillägg (andra stycket punkt 3) som innebär att det skall vara möjligt att anställa en professor för en bestämd tid också när personen anställs som gästlärare (gästprofessor). För att anställas som gästprofessor skall personen vara behörig att anställas som professor och anställas som gästlärare. Förslaget motiveras närmare i avsnitt 7.1.1. För en person som anställs som gästprofessor tillämpas inte den rätt att under vissa förutsättningar få en anställning som professor som föreslås i samma avsnitt.

5 §

I paragrafen anges det liksom tidigare att en lektor skall ha visat vetenskaplig kompetens utom i de fall då lektorn skall arbeta inom konstnärlig verksamhet. (Jfr. kommentaren till 2 § om begreppet vetenskaplig skicklighet.)

För anställning som lektor införs en möjlighet att som ett alternativ till vetenskaplig kompetens kunna ställa krav på annan yrkesskicklighet. Vad detta krav betyder behandlas närmare i avsnitt 7.1.2. Krav på pedagogisk skicklighet skall alltid ställas vid anställning av en lektor. Det behörighetskravet har tidigare angivits i högskoleförordningen men införs nu i lagen. Regeringen ges rätt att föreskriva om undantag från kraven på vetenskaplig kompetens och annan yrkesskicklighet. Regeringen avser att utnyttja denna föreskriftsrätt till att ge regler om att en adjunkt, som visat särskild pedagogisk skicklighet eller skicklighet avseende ledning, utveckling och samverkan, skall kunna få anställning som lektor även om adjunkten inte uppfyller behörighetskraven. Denna möjlighet till s.k. individuell befordran behandlas i avsnitt 7.1.2.

6 - 8 §§

Bestämmelserna har bearbetats med hänsyn till att begreppet tjänst tagits bort ur lagen.

10.2 Förslaget till lag om ändring i lagen (1982:764) om vissa läkartjänster vid upplåttna enheter, m.m.

Lagen har bearbetats språkligt så att begreppet tjänst tagits bort.

Sammanfattning av betänkandet Reform och förändring. Organisation och verksamhet vid universitet och högskolor efter 1993 års universitets- och högskolereform (SOU 1996:21)

Prop. 1996/97:141
Bilaga 1

1993 års universitets- och högskolereform är i mycket en tillämpning på högre utbildning och forskning av generella förändringar i budget- och styrsystemen inom det statliga området. Reformen har dock tydliggjort lärosätenas handlingsmöjligheter och påtagligt inspirerat till diskussioner och förändringsarbete. Inom universitet och högskolor är inställningen till reformen i stort sett positiv.

RUT-93 har studerat förändringar i relation till de mål som angivits för universitets- och högskolereformen.

Analys

Mångfald i utbildningsutbudet

Många förändringar har gjorts i utbildningsutbudet. I relation till hela verksamheten vid universitet och högskolor är dock ännu de nya examina, de nya utbildningsprogrammen och de nya kurserna få, både om man ser till antalet utbildningar och till studerandeantalet. Det är också svårt att avgöra i vad mån förändringarna är föranledda av reformen.

Anpassning till studentefterfrågan

Den aktuella studentefterfrågan kommer inte på något mer systematiskt sätt, t.ex. genom föranmälningar, in i lärosätenas planering för kommande läsår. Några större omprioriteringar till utbildningsområden där sökandetrycket är mycket stort har inte gjorts.

Den största förändringen inom den grundläggande högskoleutbildningen är den kraftiga ökningen av kursstudier utanför utbildningsprogram.

Kvaliteten

Inget tyder på att svenska universitet och högskolor inte skulle bedriva en verksamhet som normalt håller rimlig och inte sällan hög kvalitet sett i ett internationellt perspektiv.

Mycket litet har emellertid gjorts för att direkt möta de risker för sänkt kvalitet i form av lägre krav i utbildning och examination, som hävdats ligga i ett system med resurstilldelning i relation till kvantitativa prestationer.

Effektivt resursutnyttjande och ökad examination

Det är ännu för tidigt att konstatera om några påtagliga effektivitetsvinster, i form av fler helårsprestationer och fler examina i förhållande till insatta resurser, har uppnåtts till följd av reformen.

Universitetens och högskolornas ekonomi-administrativa system fungerar ännu inte tillfredsställande. Hög prioritet måste ges åt förbättringar

i dessa, så att de kan fungera rimligt sett ur såväl lärosätenas som statsmakternas och externa intressenters perspektiv.

Prop. 1996/97:141
Bilaga 1

Den institutionella organisationen

Genom reformen har universitetens och högskolornas organisation blivit en blandning av två ledningsprinciper, den kollegiala och en mer ”managementinriktad”.

Statsmakterna har, trots uttalanden om motsatsen, fortfarande ett betydande inflytande över den interna organisationen.

Rollfördelningen mellan statsmakter och universitet/högskolor

Själva kärnan i 1993 års universitets- och högskolereform har varit ändrad rollfördelning mellan de politiska organen och myndigheterna. Politikerna i riksdag och regering skall besluta om mål och precisera resultatkrav. Universitet och högskolor skall svara för att verksamheten genomförs på bästa sätt.

Förändringarna gentemot tidigare system är emellertid i realiteten inte alltid så stora som de framställts och friheten för universiteten och högskolorna fortfarande långt ifrån så total som den beskrivits. Universitet och högskolor hade stor frihet både när det gäller verksamhet och ekonomi redan före den 1 juli 1993. Och statsmakterna har efter detta datum i realiteten fortfarande ett större inflytande än vad de officiella dokumenten och uttalandena ger intryck av.

Förslag

RUT-93 anbefaller försiktighet med ytterligare systemförändringar. Vad universitet och högskolor behöver är framför allt möjlighet att få koncentrera sig på sina uppgifter inom utbildning och forskning.

Grundläggande högskoleutbildning

RUT-93:s huvudsynpunkt är att statsmakternas beslut behöver utvecklas och förtydligas. Underlag, bedömningar och prioriteringar måste redovisas mer systematiskt än vad som hittills skett i nuvarande ordning.

Utöver det material som tas fram av universiteten och högskolorna själva i årsredovisningar och anslagsframställningar bör Högskoleverket regelbundet – inför fastställande av treårsbudget – göra övergripande analyser av situationen för svensk högre utbildning.

Resurstilldelningssystemet för den grundläggande högskoleutbildningen har ännu varit i bruk för kort tid för att omprövas. RUT-93 föreslår att en systematisk utvärdering av systemet genomförs när det varit i kraft ytterligare några år.

1993 års universitets- och högskolereform har lett till en kraftig ökning av antalet studenter som läser fristående kurser. Någon form av garanti för fortsatta studier bör ges till alla de ungdomar som bedriver heltidsstudier genom successiva val av fristående kurser.

Ett omfattande kvalitetsutvecklingsarbete har kommit i gång vid universitet och högskolor. Som RUT-93 kunnat konstatera gäller detta i regel mer långsiktiga insatser och berör inte direkt kontrollen av kravnivån

i utbildning och examination, där det funnits farhågor för kvalitetssänkningar till följd av det nya resurstilldelningssystemet. Höskoleverket bör regelbundet samla in uppgifter om vilka särskilda, direkta kvalitetskontroller av utbildningsnivå och examination som genomförs.

Former för regelbunden omprövning av prislapparna i resurstilldelningssystemet måste enligt RUT-93:s mening etableras.

I den mån särskilda åtaganden, utöver utbildningsuppdragen, ges till universitet och högskolor bör det berörda lärosätet få kostnaderna för detta täckta utan att behöva använda sina reguljära anslag.

Universitet och högskolor har ännu endast i begränsad utsträckning integrerat lokalfrågor och lokalkostnader i de lokala planerings- och budgetsystemen. För- och nackdelar med att lokalkostnaderna ingår i resurstilldelningssystemet bör analyseras särskilt, när mer direkta erfarenheter av lokalt beslutsfattande föreligger.

Det är angeläget att ett arbete snarast inleds i syfte att få ett för universitet och högskolor lämpat redovisningssystem. Detta bör göras i särskild ordning men självfallet i samverkan med såväl RRV som Höskoleverket och företrädare för universitet och högskolor.

Forskning och forskarutbildning

Statsmakternas avvägningar mellan forskningsområden bör, enligt RUT-93:s mening, kunna göras i vidare termer än för närvarande, när fördelningen görs mellan nio fakultetsområden, varav några mycket små. Områdena skulle i stället kunna vara förslagsvis teknik, naturvetenskap, medicin (inklusive odontologi och farmaci) samt kulturvetenskaper (dvs. humaniora, juridik, samhällsvetenskap och teologi). Med en sådan gruppering framstår skillnaderna mellan de olika områdena tydligare än i en mer finfördelad, vilket också klargör innebörden av prioriteringarna mellan områdena.

Liksom i fråga om den grundläggande högskoleutbildningen bör inför de övergripande forskningspolitiska besluten statsmakternas beslutsunderlag i form av årsredovisningar och anslagsframställningar m.m. från myndigheterna kompletteras med fristående, övergripande analyser av situationen för forskarutbildningen och forskningen i Sverige.

RUT-93 har utgått från att det för överblickbar tid inte kommer att vara möjligt att ge alla lärosäten ansvar för fasta forskningsresurser i form av fakultetsanslag. Enligt RUT-93 måste ansvaret för resursfördelningen till lärare vid lärosäten utan fakultet förtydligas. Det är viktigt att alla lärare behandlas lika vid fördelningen av forskningsresurser, oavsett till vilket lärosäte de är knutna.

RUT-93 förordar att medel motsvarande de särskilda resurser som under en femårsperiod försöksvis ställts till förfogande för särskilda insatser inom de humanistiska och matematisk-naturvetenskapliga fakulteterna efter denna periods utgång ställs till de berörda universitetens förfogande för motsvarande insatser inom samtliga forskningsområden.

Forskarutbildningen

Enligt RUT-93:s mening finns det skäl att se över formerna för medelstilleddning till forskarutbildningen i syfte att planering och budgetering

av forskarutbildning skall kunna göras mer oberoende av lärosätenas resurser för andra ändamål.

Prop. 1996/97:141
Bilaga 1

”Forskningsuppdrag”

Universitet och högskolor föreslås få av statsmakterna beställd verksamhet inom forskning och forskarutbildning preciserade i treåriga ”forskningsuppdrag”.

Dessa skulle kunna omfatta krav på viss minsta forskningsvolym, mätt i kostnaderna för forskningen inom vissa områden, förslagsvis de fyra områden som angivits ovan: teknik, naturvetenskap, medicin och kulturvetenskaper. Samtidigt skulle uppdragen kunna omfatta åtaganden i form av specialisering inom respektive lärosätes profilområden. Särskilda insatser som prioriteras av statsmakterna skulle kunna skrivas in i uppdragen, t.ex. inrättande av professorer inom särskilda områden. Uppdragen skulle vidare precisera respektive lärosätes åtagande inom forskarutbildningen.

Forskningsuppdragen skulle innebära ett mer samlat och systematiskt uttryck för statsmakternas krav än dagens system. Uppdragen skulle bygga på förslag/”offerter” vart tredje år från universiteten och högskolorna, där pågående verksamhet presenteras med angivande av starka och svaga sidor och där planer och önskemål för förestående treårsperiod anges.

Med statsmakternas krav uttryckta i dels utbildningsuppdrag, dels forskningsuppdrag blir formen för själva medelsanvisningen inte någon central fråga. Medel borde kunna anvisas under ett samlat anslag till var och en av läroanstalterna. Redovisningen måste dock självfallet även i ett sådant system utformas så att uppföljning kan göras separat för var och en av de skilda verksamheterna.

Samverkan med näringslivet

Eftersom synen på universitetens och högskolornas roll vid tekniköverföring till näringsliv och samhälle väsentligen förändrats under senare år måste både statsmakterna och högskolan tydliggöra sin policy för nyttiggörandet av forskningsresultat.

Universitet och högskolor – särart och särorganisation

Enligt RUT-93:s mening finns starka skäl för en egen offentlighetslig form för de statliga universiteten och högskolorna. RUT-93 förordar att regeringen låter göra en systematisk genomgång och prövning av vad av den generella regleringen med avseende på statliga myndigheter som bör gälla för universitet och högskolor samt vilka regler i övrigt som bör gälla när det gäller deras offentlighetsliga ställning.

Den interna organisationen vid universitet och högskolor

Universitets/högskolestyrelsen

Statsmakterna måste tydligare markera vad som skall vara styrelsens viktigaste funktion. Denna måste självfallet också komma till uttryck i valet av styrelseledamöter och förmedlas till dessa ledamöter.

Regeringen bör, med utgångspunkt i klargöranden av styrelsens roll, inför nästa mandatperiod överväga en ordning med ett mindre antal styrelseledamöter än för närvarande.

I likhet med vad som gäller för andra statliga myndigheter bör regeringen även fortsättningsvis utse styrelsen och dess ordförande.

RUT-93 förordar att rektor fortsättningsvis inte skall vara styrelsens ordförande.

Styrelsen vid respektive universitet/högskola bör ges rätt att utse rektor. Ordningen med en valförsamling för att få fram ett lokalt förankrat förslag till rektor bör kunna behållas av de lärosäten som så önskar. Samråd med lärare, andra anställda och studerande skall i vart fall vara obligatoriskt.

Fakultetsindelningen och fakultetsnämnderna

RUT-93 föreslår att de universitet och högskolor, som anvisas anslag för forskning och forskarutbildning, får rätt att själva besluta om indelningen i fakulteter och därmed om hur uppsättningen av fakultetsnämnder skall se ut. Organisation och verksamhet måste självfallet utformas så att statsmakernas övergripande medelsfördelning kan förverkligas och följas upp.

Huvuddelen av ledamöterna i fakultetsnämnden skall ha vetenskaplig kompetens och på samma sätt som i dag utses av lärarna/forskarna inom området vid det eller de berörda lärosätena.

Institut för studier av högre utbildning och forskning

RUT-93 föreslår att det inrättas ett institut för kvalificerade utredningar och studier av högre utbildning och forskning. Enligt RUT-93:s mening är Kungl. Vetenskapsakademien en lämplig huvudman för ett sådant institut. Institutets verksamhetsområde bör i princip inte utesluta någon del av kunskaps- och kompetensutvecklingen. Det är viktigt att institutet samverkar med men samtidigt ges en fristående ställning i förhållande till myndigheterna inom området.

Sammanfattning av betänkandet Lärare för högskola i utveckling (SOU 1996:166)

Prop. 1996/97:141
Bilaga 2

Uppdraget

Uppdraget gäller att föreslå en ny tjänsteorganisation för högskolans lärare. I denna skall utbildning och forskning vara mera likställda och de pedagogiska meriterna ges större vikt. Antalet tjänster på professorsnivå skall ökas. Tillsättningsförfarandet skall förenklas. Jämställdhet mellan kvinnor och män skall främjas liksom rörlighet mellan högskolor.

Utgångspunkter

I princip bör varje högskola själv få bedöma sitt behov av lärarkompetens, anställa lärare och fördela uppgifter mellan dem. Samtidigt måste högskolorna som arbetsgivare ta ett mera uttalat ansvar för sina lärare och deras kompetensutveckling.

Statsmakterna bör dock även i fortsättningen definiera befattningar, som svarar mot olika kompetensnivåer. Genom att lägga fast gemensamma spelregler och synliggöra nationella karriärvägar ger en sådan ordning stöd för både de enskildas och högskolornas planering.

Insatser i fråga om att leda och utveckla verksamhet och att samverka med samhällslivet utanför högskolan har fått ökad betydelse i lärarrollen. De måste därför ges ökat meritvärde.

Enligt högskolelagen skall utbildningen vila inte bara på vetenskaplig eller konstnärlig grund utan också på ”beprövad erfarenhet”. Inom vissa områden måste därför också yrkeserfarenhet och kompetens förvärvad utanför högskolan vara en grund för rekrytering av lärare.

Arbetsfördelningen måste grundas på lokala avvägningar. Det är inte möjligt att på ett meningsfullt sätt fånga in vare sig högskoleverksamheten i dess helhet eller det samlade lärarkollektivet i centrala regler om fördelning av uppgifter. Utifrån verksamhetens behov måste strävan vara, att varje lärare tas i anspråk med hänsyn till sin samlade kompetens och att denna kompetens utvecklas.

En utgångspunkt bör vara, att alla lärare med doktorsexamen eller minst motsvarande vetenskapliga kompetens eller konstnärliga skicklighet skall medverka i såväl grundläggande utbildning som forskning/ forskarutbildning eller konstnärligt utvecklingsarbete. Såväl den enskilde lärarens insatser som fördelningen av uppgifter inom lärargruppen måste mera än hittills ses som en del av institutionernas (motsvarande) samlade utbildnings- och forskningsuppdrag. Omfattningen och arten av en lärares insatser i olika verksamheter måste dock kunna variera över tiden, bl.a. för att det skall vara möjligt att bereda utrymme för sammanhängande perioder för sådan verksamhet, som med fördel bedrivs koncentrerat. En planering i ett flerårsperspektiv är därför nödvändig.

En ny befattningsstruktur

Utredningen föreslår fem huvudkategorier av lärare:

- högskoleadjunkt,
- biträdande högskolelektor,
- högskolelektor,

- biträdande professor och
- professor.

Befattningsstrukturen skall vara ett hjälpmedel vid högskolornas fördelning av uppgifter, men det skall inte finnas någon formell koppling mellan befattning och uppgifter.

Befattningen som *högskoleadjunkt*, med grundexamen och pedagogisk skicklighet som behörighetsvillkor, ger en bas för att rekrytera personer med yrkeserfarenhet som lärare till olika yrkesinriktade utbildningar. Den kan också erbjuda en långsammare och mera flexibel väg till doktorsexamen än vad en doktorandbefattning medger.

Syftet med befattningen som *biträdande högskolelektor* skall vara att ge den nyblivna doktorn – dvs. den som avlagt doktorsexamen högst fyra, eller vid särskilda skäl högst sex, år tidigare – möjlighet till fortsatt vetenskaplig och pedagogisk meritering. Anställningen bör normalt begränsas till fyra år.

Befattningen som *högskolelektor* blir basen i en ”karriärtrappa” av befattningar, som kan ge ett mera självständigt ansvar för olika uppgifter. För behörighet bör krävas doktorsexamen eller motsvarande vetenskapliga kompetens eller motsvarande konstnärliga kompetens eller motsvarande kompetens av annat slag (dvs. från yrkeslivet utanför högskolan) samt pedagogisk skicklighet. Även den som gjort särskilt förtjänstfulla insatser som adjunkt bör anses behörig.

Den nya befattningen som *biträdande professor* erbjuder den effektivaste vägen att på kort sikt uppnå en ökning av antalet tjänster på professorsnivå. Behörighetsvillkor bör vara vetenskaplig, konstnärlig, pedagogisk eller annan kompetens utöver vad som krävs för behörighet som högskolelektor. I fråga om vetenskaplig skicklighet bör krävas docentkompetens.

Befattningen som *professor* skall även i fortsättningen vara den främsta lärarbefattningen i högskolan. Det särskilda anställningsskydd som professorer åtnjuter bör kunna bevaras. För behörighet bör krävas vetenskaplig, konstnärlig eller annan kompetens på hög internationell nivå samt pedagogisk skicklighet.

Adjungerade lärare bör kunna anställas för begränsad tid på professors-, lektors- och adjunkt-nivåerna. Det skall vara fråga om personer som har sin huvudsakliga verksamhet utanför högskolan.

Utländska lärare, dvs. lärare i främmande språk hämtade från land där respektive språk talas, bör kunna anställas som högskoleadjunkt eller högskolelektor alltefter behörighet.

Den som är anställd tillsvidare som lärare vid en högskola bör ha *rätt till tjänstledighet* upp till tre år för att arbeta som lärare vid en annan högskola, inom eller utom landet.

En ny rekryteringsordning

En högskolas ansvar för rekryteringen av lärare bör ta sig uttryck i dels rekryteringsmål, dels en tillsättningsordning. Båda dokumenten bör fastställas av högskolestyrelsen.

Rekryteringsmålen skall bygga på de mål som regeringen fastställt. Därutöver bör högskolan kunna lägga fast egna mål vad avser t.ex. främjande av jämställdhet eller rörlighet.

Tillsättningsordningen skall – utifrån grundläggande föreskrifter i högskoleförordningen – reglera ordningen för rekrytering till olika lärarbefattningar vid högskolan.

Innan förfarandet för att tillsätta en befattning inleds, skall högskolan fastställa en profil. Av den skall framgå ämnesområdet, behörighetsvillkoren, vilken vikt som skall tillmätas var och en av tre olika bedömningsgrunder:

- 1.vetenskaplig/konstnärlig/annan skicklighet,
- 2.pedagogisk skicklighet och
- 3.skicklighet i fråga om ledning, utveckling och samverkan samt den inriktning av verksamheten som förutses.

Lärarbefattningar bör tillsättas av rektor, som bör få delegera beslut om andra befattningar än som professor och biträdande professor.

En högskoleadjunkt, som gjort särskilt förtjänstfulla pedagogiska eller andra insatser, bör, om det är till nytta för verksamheten, befordras till högskolelektor och en högskolelektor bör, under motsvarande förutsättningar, befordras till biträdande professor.

Förslag bör i fråga om befattningar som professor och biträdande professor avges av fakultetsnämnd (motsvarande), i fråga om övriga befattningar på sätt högskolestyrelsen bestämmer. Berört organ bör ha en majoritet av lärare, studenterna bör ha rätt att vara representerade, och en jämn könsfördelning bör eftersträvas.

Principer för information om lediga lärarbefattningar bör läggas fast i tillsättningsordningen. I fråga om professurer bör det vara obligatoriskt att sprida information genom annonsering eller på annat sätt, nationellt och vid behov även utomlands.

Berört högskoleorgan bör ha frihet att skaffa sig det underlag som behövs i de former som är lämpliga. Dock bör i fråga om befattningar som professor och biträdande professor den vetenskapliga eller konstnärliga skickligheten alltid bedömas av två, eller om särskilda skäl föreligger tre, sakkunniga. Dessa skall hämtas utanför den berörda högskolan. De bör vara av olika kön och skall, om inte synnerliga skäl finns, vara det, när det finns sökande av båda könen.

Förslagsställande organ skall alltid, innan en sammanvägning görs med hänsyn till profilen, redovisa en bedömning enligt var och en av de tre bedömningsgrunderna för sig.

På initiativ av fakultetsnämnden bör en kvalificerad person utanför högskoleområdet kunna ”kallas” till en professur.

När det är fråga om att uppfylla ett fastställt rekryteringsmål, bör ett förfarande med intresseanmälan kunna tillämpas. En kvalificerad person, som anmält sig, bör då direkt kunna föreslås.

Beslut om lärartillsättning bör kunna överklagas endast efter prövningstillstånd av Överklagandenämnden. Sådant tillstånd skall ges, om nämnden bedömer att det kan finnas saklig grund för att ändra beslutet, om ett allvarligt formellt fel har begåtts eller om nämnden eljest finner ärendet vara av principiell betydelse.

Bisysslor

Reglerna för lärares bisysslor måste – utan ändring av det materiella innehållet – utformas, så att det blir lättare för både den enskilde och hög-

skolan att bedöma aktuella fall. I fortsättningen bör därför en lärare redovisa alla ämnesanknutna bisysslor, alltså inte bara s.k. FoU-bisysslor. En intern ordning för detta bör fastställas av respektive högskola. Eventuella överträdelser av reglerna får beivras av högskolan på samma sätt som andra förseelser i anställningen.

Genomförande av förslagen

Under förutsättning av riksdagsbeslut hösten 1997 bör de föreslagna förändringarna träda i kraft den 1 juli 1998. Författningstext bör då föreligga före utgången av 1997, så att erforderlig tid för lokala förberedelser ges.

Förutsättningarna för att förverkliga förslagen är i nuvarande resursläge gynnsammare inom de medicinska, matematisk-naturvetenskapliga och tekniska fakulteterna än inom bl.a. de humanistiska och samhällsvetenskapliga.

Inför perioden 2000 – 2002 bör övervägas en förändring av anslagsstrukturen, så att varje högskola anvisas *ett* anslag. Dessförinnan bör högskolornas möjligheter att göra omfördelningar ökas.

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 16 maj 1997

Närvarande: statsrådet Freivalds, ordförande, samt statsråden Tham, Winberg, von Sydow och Östros

Föredragande: statsrådet Tham

Regeringen beslutar proposition 1996/97:141 Högskolans ledning, lärare och organisation.

Författningsrubrik	Bestämmelser som inför, ändrar, upphäver eller upprepar ett normgivningsbemyndigande	Celexnummer för bakomliggande EG-regler
Lag om ändring i högskolelagen (1992:1434)	1 kap. 11 och 12 §§, 3 kap. 2, 5, 6 och 8 §§	
